

Багато галасу з нічого

Вільям Шекспір

В. Шекспір

БАГАТО ГАЛАСУ З НІЧОГО

Переклад Олександра Грязнова

ДІЙОВІ ОСОБИ

Д о н П е д р о, принц Арагонський.

Д о н Х у а н, його побічний брат.

К л а в д і о, молодий знатний флорентієць.

Б е н е д и к т, молодий знатний падуанець.

Л е о н а т о, губернатор Мессіни.

А н т о н і о, його брат.

Б а л ь т а з а р, слуга дона Педро.

Б о р а ч і о,

К о н р а д – наближені дона Хуана.

О т е ц ь Ф р а н ц и с к, монах.

Ш и п ш и н а, поліцейський пристав.

Д о в б н я, його помічник.

П р о т о к о л і с т.

Х л о п ч и к.

Г е р о, дочка Леонато.

Б е а т р і ч е, племінниця Леонато.

М а р г а р и т а,

У р с у л а – служниці Геро.

Г і н ц і, сторожа, почет, слуги.

Місце дії – Мессіна.

Д І Я П Е Р Ш А

Сцена перша

Перед домом Леонато.

Входять Л е о н а т о, Г е р о, Б е а т р і ч е і г і н е ц ь.

Л е о н а т о. З цього листа я бачу, що дон Педро прибуде ввечері до Мессіні.

Г о н е ц ь. Він вже близько: я лишив його за три милі звідси.

Л е о н а т о. Скільки людей ви втратили в цьому бою?

Г о н е ц ь. Дуже мало, а з офіцерів – жодного.

Л е о н а т о. Перемога подвійна, коли переможці повертаються без втрат. В листі говориться, що дон Педро особливо відзначив молодого флорентійця Клавдіо.

Г о н е ц ь. Він цілком заслужив це, і дон Педро лише віддав йому належне. Синьйор Клавдіо перевершив усе, що можна чекати від людини його віку: в образі ягняти він бився як лев. Він перевершив надії усіх так, що це перевершує моє вміння розповідати.

Л е о н а т о. Тут, у Мессіні, є у нього дядько, що, напевне, зрадіє цій звістці.

Г о н е ц ь. Я вже віддав йому листи, і вони, здається, його дуже потішили: він не зміг навіть стримати сльози.

Л е о н а т о. Він заплакав?

Г о н е ц ь. Нестримно.

Л е о н а т о. Чудовий прояв добросердності! Що може бути правдивіше обличчя, омитого такими сльозами? Наскільки краще плакати від радості, аніж радіти сльозам!

Б е а т р і ч е. Дозвольте спитати: синьйор Будяк повернувся з війни чи ні?

Г о н е ц ь. Я не чув цього імені, синьйоро. Такого в нашому війську не було.

Л е о н а т о. Про кого ти питаєш, племіннице?

Г е р о. Сестричка питає про синьйора Бенедикта із Падуї.

Г о н е ц ь. А, ось хто! Він повернувся – і веселий, як завжди.

Б е а т р і ч е. Він тут, у Мессіні, розвісив оголошення, що викликає Купідона змагатися із влучання у серця. А блазень дядечка прочитав виклик і розписався за божка. Скажіть, будь ласка, чи багато людей на цій війні він убив і з'їв? Тобто чи багато убив? Тому що з'їсти всіх, кого він уб'є, обіцяла я.

Л е о н а т о. Далєбі, племіннице, ти занадто нападаєш на синьйора Бенедикта. Втім, я певен, що ви помиритеся.

Г о н е ц ь. Він дуже відзначився на війні.

Б е а т р і ч е. Певне, у вас були залежалі продукти, і він допоміг з ними розправитися? Він доблесний обжера, шлунок у нього відмінний.

Г о н е ц ь. Він відмінний воїн, синьйоро.

Б е а т р і ч е. Так, коли воює з дамами; а який він з кавалерами?

Г о н е ц ь. З кавалером він – кавалер, з воїном – воїн: він повен кращих якостей.

Б е а т р і ч е. Прямо-таки начинений ними, як пиріг; що ж до якості начинки... всі ми – люди смертні.

Л е о н а т о. Не сприймайте серйозно, добродію, вибрики моєї племінниці. Між нею і синьйором Бенедиктом іде жартівлива війна: варто їм зустрітись, як починається перестрілка дотепами.

Б е а т р і ч е. І він завжди програє! У останній сутичці чотири з його п'яти розумових здібностей кинулись навтьоки під проводом здорового глузду, і тепер він сяк-так задовольняється однією. Якщо у нього хоч крапля розуму лишилась, то вистачить лиш

для того, щоб відрізнити його від його ж коня. Це єдине, що надає йому право зватися розумною істотою. А хто тепер його приятель? У нього, що не місяць, то нова дружба до гробу.

Г о н е ц ь. Чи це можливо?

Б е а т р і ч е. Навіть дуже можливо; його вірність – все одно що фасон його капелюхів: змінюється з кожним новим болваном.

Г о н е ц ь. Я бачу, синьйоро, що цей кавалер не записаний у вас до книги пошани.

Б е а т р і ч е. О ні! Інакше б я спалила всю мою бібліотеку. Та все ж таки – хто тепер його приятель? Невже не знайшлося гульвіси, готового вирушити з ним хоч до самого чорта?

Г о н е ц ь. Найчастіше він буває з Клавдіо.

Б е а т р і ч е. Нещасний! Бенедикт причепиться до нього, як хвороба: він заразніший чуми; а хто ним заразиться, той неодмінно зійде з розуму. Господи, врятуй благородного Клавдіо! Якщо він хворий Бенедиктом, лікування обійдеться йому тисяч у двадцять.

Г о н е ц ь. Дозвольте мені бути вашим другом, синьйоро.

Б е а т р і ч е. Зробіть милість.

Л е о н а т о. Ну, тобі-то, племіннице, не загрожує небезпека зійти з розуму.

Б е а т р і ч е. Хіба що в січні настане спека.

Г о н е ц ь. Іде дон Педро.

Входять д о н П е д р о, д о н Х у а н, К л а в д і о, Б е н е д и к т і Б а л ь т а з а р.

Д о н П е д р о. Найдобріший синьйоре Леонато! Ви самі завдаєте собі турбот. Інші намагаються утриматись від зайвих витрат, а ви самі напрошуєтесь на них.

Л е о н а т о. Турботи ніколи не з'являлися в мій дім в особі вашої високоності. Коли турботи зникають, залишається полегшення; та коли від мене від'їжджаєте ви, залишається смуток, а щастя зникає.

Д о н П е д р о. Ви надто охоче приймаєте на себе турботи. – А це, здається, ваша дочка?

Л е о н а т о. Принаймні, в цьому запевняла мене її мати.

Б е н е д и к т. А ви хіба мали сумніви щодо цього?

Л е о н а т о. Ні, синьйоре Бенедикте, бо ви ще тоді були дитиною.

Д о н П е д р о. Ось вам, Бенедикте! Тепер ясно, чим ви стали, коли зробились чоловіком. – Але її обличчя не залишає сумнівів, хто її батько. (До Геро.) Бажаю вам щастя, синьйоро; ви схожі обличчям з гідною людиною.

Б е н е д и к т. Хоч синьйор Леонато її батько, я впевнений, що вона за всю Мессіну не згодилась би мати його голову на своїх плечах, – хоч як вона на нього схожа.

Б е а т р і ч е. Дивуюся, як вам не набридне базікати, синьйоре Бенедикте, коли на вас ніхто не звертає уваги.

Б е н е д и к т. Як, найлюб'язніша Шпилько, ви ще живі?

Б е а т р і ч е. Чи може Шпилька померти, коли в неї є такий зручний предмет для уколів, як синьйор Бенедикт? Сама Люб'язність повинна обернутись на Шпильку у

вашій присутності.

Б е н е д и к т. Тоді Люб'язність стане перевертнем. Одначе, що не говоріть, а всі жінки закохані у мене, крім вас одної; і мені справді жаль, що в мене таке жорстоке серце: я ні одної з них не люблю.

Б е а т р і ч е. Які вони щасливі! Вони позбавлені нестерпного залицяльника! Дякуючи Богу, і в мене кров холодна; я теж нікого не люблю. Мені приємніше слухати, як моя собака гавкає на ворон, ніж чоловічі клятви у коханні.

Б е н е д и к т. Хай збереже Господь у вас подібні почуття! Це збереже чиєсь обличчя від ваших нігтів.

Б е а т р і ч е. Нігті не роблять його гіршим, якщо воно схоже на ваше.

Б е н е д и к т. Із вас вийшов би чудовий папуга.

Б е а т р і ч е. Птах, що говорить, кращий за безсловесну тварину.

Б е н е д и к т. Я бажав би, щоб мій кінь швидкістю і невтомністю зрівнявся з вашим язиком. Втім, продовжуйте з Богом; я закінчив.

Б е а т р і ч е. Ви завжди закінчуєте конячим дотепом. Я це давно знаю.

Д о н П е д р о (що говорив тим часом з Леонато). Ось у чому справа, Леонато. – Синьйоре Клавдіо і синьйоре Бенедикте! Мій добрий друг Леонато запрошує нас усіх до себе. Я сказав йому, що ми пробудемо тут не менше місяця, та він сподівається, що якась випадковість затримає нас довше. І я готовий присягнути, що він це каже від щирого серця.

Л е о н а т о. Якщо ви в цьому поклянетесь, ваша високосте, то не ризикуєте виявитись порушником клятви. (До дона Хуана.) Дозвольте засвідчити вам свою пошану. Оскільки ви помирились з вашим братом, я весь до ваших послуг.

Д о н Х у а н. Дякую. Я не люблю зайвих слів, але... Дякую.

Л е о н а т о. Чи не зробите ласку, ваша високосте, ввійти в дім?

Д о н П е д р о. Вашу руку, Леонато: ввійдемо разом.

Всі, крім Бенедикта і Клавдіо, ідуть.

К л а в д і о. Бенедикте, чи помітив ти дочку синьйора Леонато?

Б е н е д и к т. Ні, не помітив, але бачив її.

К л а в д і о. Чи не правда, вона гарна?

Б е н е д и к т. Ви мене питаєте, як чесна людина, що бажає знати мою справ-жню думку, чи накажете, щоб я звично відповідав, як заклятий ворог жіноцтва?

К л а в д і о. Ні, прошу тебе, відповідай просто і прямо.

Б е н е д и к т. Мені здається, що для великої хвали вона занадто мала; для високої – низька зростом; а для ясної – занадто смаглява. Одне можу сказати на її користь: будь вона інакшою, то була б негарною; а така, як є, вона мені не подобається.

К л а в д і о. Ти думаєш, я жартую? Ні, я прошу тебе сказати відверто, чи вона тобі подобається?

Б е н е д и к т. Ти що, купити її бажаєш, що так розпитуєш?

К л а в д і о. Чи може хтось у світі купити таку коштовність?

Б е н е д и к т. Так, і навіть знайти футляр, щоб покласти її. Але скажи, ти говориш

серйозно, чи бажаєш дотепів на зразок, що Купідон – мисливець на зайців, а Вулкан – тесля? Як мені підспівувати, щоб втрапити в тон твоєї пісні?

К л а в д і о. На мій погляд, це найчарівніша дівчина, яку я тільки бачив.

Б е н е д и к т. Я ще можу обходитись без окулярів, але нічого такого не бачу. От її сестра – не вселись у неї біс – була б кращою за Геро, як перші дні травня кращі за кінець грудня. Сподіваюсь, ти не надумав женитися? Чи надумав?

К л а в д і о. Я не повірив би собі, коли б поклявся в протилежному, знаючи, що Геро згідна стати моєю дружиною.

Б е н е д и к т. Ось до чого вже дійшло! Та невже у всьому світі нема жодного чоловіка, який би бажав носити на голові капелюха, не викликаючи підозр? Невже ніколи мені не побачити шістдесятилітнього холостяка? Ну що ж, давай! Одягай на шию ярмо, якщо хочеш, і позіхай вдома у халаті. – Дивись, дон Педро іде сюди: певне, він шукає нас.

Входить д о н П е д р о.

Д о н П е д р о. Які у вас секрети? Чому ви не пішли до Леонато?

Б е н е д и к т. Зробіть ласку, ваша високосте, примусьте мене говорити.

Д о н П е д р о. Наказую говорити іменем твоєї присяги на вірність.

Б е н е д и к т. Ти чуєш, графе Клавдіо? Я вмію зберігати таємницю, як німий, – ти не повинен в цьому сумніватись. Але іменем моєї присяги на вірність – чуєш, присяги на вірність! – він закоханий! "В кого?" — це ви питаєте, ваша високосте. Відповідь дуже коротка: "В Геро, дочку Леонато".

К л а в д і о. Звичайно, якщо це так, то, певне, не інакше.

Б е н е д и к т. Так, як говориться у старій казці: "Воно не те, щоб те, а деяким чином те".

К л а в д і о. Якщо пристрасть моя раптово не зникне, то не дай Боже, щоб вона колись пройшла.

Д о н П е д р о. Амінь, кажу я, якщо ви любите її; вона варта кохання.

К л а в д і о. Ви так кажете, щоб мене спіймати, ваша високосте?

Д о н П е д р о. Клянусь честю, я щиро висловив свою думку.

К л а в д і о. І я, клянусь істиною, висловив свою.

Б е н е д и к т. А я клянусь і честю, й істиною, що висловив свою.

К л а в д і о. Я відчувію, що кохаю її.

Д о н П е д р о. А я знаю, що вона цього варта.

Б е н е д и к т. А ось я не відчуваю, як її можна кохати, і не знаю, чи варта вона цього. Така моя думка, і її з мене не випалити вогнем: готовий вмерти за неї на вогнищі.

Д о н П е д р о. Ти завжди був запеклим еретиком стосовно прекрасної статі.

К л а в д і о. І завжди витримував цю роль завдяки силі волі.

Б е н е д и к т. Я дуже вдячний жінці – за те, що мене народила, і за те, що мене вигодувала; але щоб у мене на голові грала рогова музика – ні, хай вже жінки мені вибачають. Я не хочу образити недовірою жодної, і тому не довіряю нікому. А остаточний висновок такий: мене не обдуриш, і я до кінця залишусь нежонатим.

Д о н П е д р о. Сподіваюся дожити до хвилини, коли ти збліднеш від кохання.

Б е н е д и к т. Від злості, від хвороби, від голоду – тільки не від кохання. Якщо я почну бліднути від любові, замість того щоб червоніти від вина, – дозволяю вам виколоти мені очі пером віршомаза і повісити мене над дверима у дім розпусти замість сліпого Купідона.

Д о н П е д р о. Ну, якщо ти коли-небудь зречешся своїх слів, ти станеш від-мінною мішенню для насмішок.

Б е н е д и к т. Якщо зречусь, то повісьте мене в глечику, як кішку, і стріляйте в мене. А того, хто влучить, можете поплескати у плече і назвати Адамом Беллом.

Д о н П е д р о. Час покаже! Недарма ж кажуть: "І дикий бик змиряється з ярмом".

Б е н е д и к т. Дикий бик – можливо; та якщо розсудливий Бенедикт влізе у ярмо, – спиляйте у бика роги і начепіть їх мені на голову, потім розмалюйте мене і підпишіть великими літерами: "Тут показують жонатого Бенедикта".

К л а в д і о. Якщо це станеться, ти ще почнеш мукати і колоти рогами.

Д о н П е д р о. Якщо тільки Купідон не розтратив у Венеції всіх своїх стріл, не минути тобі цього потрясіння.

Б е н е д и к т. Скоріше трапиться землетрус.

Д о н П е д р о. Час покаже. А поки що, синьйоре Бенедикте, сходіть до Леонато. Кланяйтесь йому від мене і скажіть, що я неодмінно прийду на вечерю. У нього там такі приготування!

Б е н е д и к т. Таке доручення виконаю дуже охоче. "Маю честь..."

К л а в д і о. "...бути вашим покірним слугою. Писано в моєму замку, якби він у мене був..."

Д о н П е д р о. "...шостого липня. Ваш відданий друг Бенедикт".

Б е н е д и к т. Не смійтесь, не смійтесь. Ваша красномовність залатана лахміттям, та й те ледве тримається. Ви хоч би посоромились повторювати затаскані дотепи. До зустрічі. (Іде геть.)

К л а в д і о. Ваша високосте, я хотів би просити у вас допомоги.

Д о н П е д р о

Моя любов допомогти готова,

Скажи лиш – як? І зробиться вона

Негайно помічницею твоєю.

К л а в д і о

Чи є сини у Леонато?

Д о н П е д р о

Ні.

Дочка і спадкоємиця єдина –

Це Геро. Ти її і справді любиш?

К л а в д і о

Коли ми виступали у похід,
Я тільки милувався нею, принце,
Бо пам'ятав, що мушу як солдат
Нести турботи й злигодні військові.
Не міг собі дозволити тоді
Я ніжності перерости в кохання.
Та ми перемогли, і от тепер
Солодких мрій не замовкає шепіт:
"Поглянь, яка божествена краса!
Повір, що ти давно кохаєш Геро..."

Д о н П е д р о

Ти справді закохався! Слухачам
Потоком слів ти будеш дошкуляти.
Ти любиш Геро - ну й люби собі!
А я берусь поговорити з батьком.
Вона твоєю буде. Ти ж для цього
Таку розлогу розповідь повів?

К л а в д і о

Як ніжно ви лікуєте любов,
Її страждання вірно зрозумівши!
А розповідь я здалеку почав,
Щоб вам кохання не здалось раптовим.

Д о н П е д р о

Навіщо міст робити ширшим річки?
Дарунок кращий - те, що треба нам.
Все дуже просто: сильно закохавшись,
Ти попросив у мене допомоги,
І я допомогти тобі беруся.
Влаштовують сьогодні маскарад.
Я буду в масці і зізнаюсь Геро,
Що я - той самий Клавдіо, який
Так ніжно і давно її кохає.
Палкі слова їй зачарують слух,
Проникнуть в груди, завоюють серце.
А після цього я домовлюсь з батьком,
І вже вона - твоя! Берусь до справ.

Ідуть геть.

Сцена друга

Кімната в домі Леонато.

Входять з різних боків Л е о н а т о і А н т о н і о.

Л е о н а т о. Ну що, брате? Де ж мій племінник, де твій син? Він поклопотався про музику?

А н т о н і о. Саме цим і займається. Але послухай, брате, я розкажу тобі такі новини, що тобі і вві сні не снились.

Л е о н а т о. А гарні новини?

А н т о н і о. Дивлячись на те, як воно обернеться. На перший погляд непогані, я сказав би навіть – дуже хороші. Принц і граф Клавдіо гуляли в густій алеї мого саду, і один з моїх слуг підслухав їхню розмову. Принц зізнавався Клавдіо, що він закоханий в мою племінницю, твою дочку, і хоче освідчитись їй сьогодні ввечері під час танців. Якщо він одержить її згоду, то не буде втрачати часу, а відразу обговорить це з тобою.

Л е о н а т о. А в твого слуги всі клепки в голові?

А н т о н і о. Це недурний хлопець. Я пошлю за ним – розпитай його сам.

Л е о н а т о. Ні-ні. Будемо вважати це сном, доки не збудеться в дійсності. Але мою дочку потрібно попередити – на випадок, якщо це виявиться правдою. Ти розкажи їй про це.

Входять слуги.

Ви, добродії, знаєте, що вам треба робити. (До Антоніо). Потурбуйся, брате, щоб усе було готове. Ходімо зі мною, ти мені знадобишся.

Ідуть геть.

Сцена третя

Кімната в домі Леонато.

Входять д о н Х у а н і К о н р а д.

К о н р а д. Що це означає, ваша світлосте? Чому ви такі сумні?

Д о н Х у а н. Важко на душі, та й причина нелегка.

К о н р а д. Треба бути розважливим, дослухайтеся до свого розуму.

Д о н Х у а н. Припустимо, я його послухаюсь. Що мені з того?

К о н р а д. Якщо це не дасть швидкого полегшення, то, принаймні, допоможе терпляче витримувати неприємності.

Д о н Х у а н. Дивно! Ти сам казав, що народжений під знаком Сатурна, а пропонуєш мені засоби моралі від смертельної недуги. Я не вмію приховувати свої почуття: сумую,

коли мені сумно, не зважаючи ні на чий жарти; їм, коли голодний, і не чекаю нікого; сплю, коли хочеться спати, не переймаючись чужими справами; сміюсь, коли мені весело, і не підлаштовуюсь ні під чий настрій.

К о н р а д. Але вам не слід показувати свій характер, доки ви не будете повністю самостійним. Ви ще так недавно повставали проти вашого брата; зараз він повернув вам свою милість, але, щоб закріпити її, ви самі повинні потурбуватися про сприятливу погоду. Зумійте вибрати час для жнив.

Д о н Х у а н. Я волів би краще бути будяком на волі, аніж трояндою в його квітнику. Кров моя говорить, що краще бути ненависним для усіх, аніж лестошами здобувати чийсь милість. Мене не можуть назвати чесним підлесником, проте повинні визнати, що я відвертий негідник. Мені довіряють, одягнувши намордник, і дають свободу, спутавши ноги. Але я не буду співати у клітці! Кажу прямо: дай мені волю – я буду кусатись. Мене не змінити: я залишусь тим, чим створила мене природа.

К о н р а д. Невже ви не придумаете – як застосувати вашу досаду?

Д о н Х у а н. Я застосовую її де тільки можливо, бо з досади ладен на все; і все, що роблю, роблю з досади. Хто там іде?

Входить Б о р а ч і о.

Що скажеш, Бораціо?

Б о р а ч і о. Я щойно з чудової вечері. Леонато по-царськи приймає вашого брата. Можу сповістити вам новину: затівається весілля.

Д о н Х у а н. Чи не можна з цього влаштувати якусь каверзу? Хто ж цей дурень, що добровільно лізе в ярмо?

Б о р а ч і о. Уявіть собі, права рука вашого брата.

Д о н Х у а н. Хто? Доблесний Клавдіо?

Б о р а ч і о. Саме він.

Д о н Х у а н. Прекрасний кавалер. З ким він одружується? Хто його привабив?

Б о р а ч і о. З Геро, дочкою і спадкоємицею Леонато.

Д о н Х у а н. Швидко оперився цей заморський птах! Але як ти дізнався?

Б о р а ч і о. Мені наказали покурити пахощами в кімнатах. Заходжу до зали і бачу – принц і Клавдіо ходять поруч і про щось розмовляють. Я за килим – і чую: вирішили, що принц посватає Геро і, одержавши згоду, вручить її графу Клавдіо.

Д о н Х у а н. Ходімо туди. Там є на кому вимістити досаду. Цей молодий вискочка – причина мого падіння, і якщо я зумію насолити йому, буду дуже щасливий. Чи можу я покладатися на вашу вірність?

К о н р а д. До могили, ваша світлосте.

Д о н Х у а н. Ходімо ж на їх чудову вечерю. Вони бенкетують і радіють моему падінню... О, якби кухар поділяв мої почуття! Але ходімо подивимось, що тут можна зробити.

Б о р а ч і о. Ми до ваших послуг.

Ідуть геть.

ДІЯ ДРУГА

Сцена перша

Зала в домі Леонато.

Входять Л е о н а т о, А н т о н і о, Г е р о, Б е а т р і ч е та інші.

Л е о н а т о. А графа Хуана не було на вечері?

А н т о н і о. Я не бачив його.

Б е а т р і ч е. Який кислий вираз обличчя у цього синьйора! Варто на нього глянути – і мене годину мучить печія.

Г е р о. Похмура людина.

Б е а т р і ч е. От якби взяти середнє між ним і Бенедиктом, чудовий би вийшов чоловік! Один, як статуя, завжди мовчить; другий, як улюбленець матусі, завжди базікає.

Л е о н а т о. Отже, пів-язика Бенедикта у вуста графові Хуану, а половину його кислого виразу на обличчя синьйора Бенедикта...

Б е а т р і ч е. ...та на додачу стрункі ноги, дядечко, та побільше грошей у гаманці. О, такий чоловік скорив би будь-яку жінку, якщо б тільки заслужив її прихильність!

Л е о н а т о. З таким гострим язичком, племіннице, ти ніколи не вийдеш заміж.

А н т о н і о. Так, дуже вже вона любить уколоти.

Б е а т р і ч е. Не страшно! Адже кажуть: "Корові, що б'ється, бог рогів не дає".

Л е о н а т о. І тобі не дасть.

Б е а т р і ч е. Звичайно, якщо не дасть мені чоловіка. Я молю його про таку милість навколішках вдень і вночі. Боже! Бородатий чоловік – який жах! Терпіти дотик цієї щітки! Ні, я б краще спала на соломі без простирадла.

Л е о н а т о. Може трапитись і безбородий.

Б е а т р і ч е. А що мені з ним робити? Одягнути на нього свою сукню і зробити своєю покоївкою? У кого є борода, той вже не юнак; у кого її нема, той ще не чоловік. Якщо він вже не юнак, він для мене не годиться; якщо він ще не чоловік, я не підхожу йому. Ні, краще наймусь до якогось бородатого власника звіринця і буду водити його мавп у пекло.

Л е о н а т о. Чудово! Так ти охочіше підеш у пекло?

Б е а т р і ч е. Ні, тільки до воріт, дядечко! Там зустріне мене старий роконосець Сатана і скаже: "Йди на небеса, Беатріче, йди на небеса! Тут не місце дівицям". Тоді я віддам йому мавп, а сама – на небо, до святого Петра. Він укаже мені, де сидять холостяки і весело ми заживемо.

А н т о н і о (до Геро). А ти, племіннице, сподіваюсь, будеш слухатися батька?

Б е а т р і ч е. О, звичайно. Сестриця вважатиме своїм обов'язком присісти і сказати: "Як ви бажаєте, татечко!" — Але дивись, сестричко, хай це буде гарний молодець, інакше раджу присісти ще раз і сказати: "Як я бажаю, татечко!"

Л е о н а т о. Добре-добре, племіннице. Втім, я не втрачаю надії колись побачити тебе заміжньою.

Б е а т р і ч е. Коли Бог створить чоловіка не із землі. Чи не образливо думати, що тобою буде помикати шматок глини? Звітувати за свої вчинки грудці землі? Ні, дядечко, я цього не бажаю. Всі чоловіки мені брати по Адаму, а виходити заміж за родича я вважаю гріхом.

Л е о н а т о. Не забудь, Геро, про що я тобі казав: якщо принц буде просити твоєї згоди, ти знаєш, що йому відповісти.

Б е а т р і ч е. Він погрішить проти музики, сестро, якщо посватається не в такт. Скажи йому тоді, що у всьому треба дотримуватись міри, і протанцюй йому свою відповідь. Тому що – повір мені, Геро, – сватання, вінчання і розкаяння – це все одно що шотландська джиги, менует і сінкпес. Сватання гаряче й бурхливе, як джиги; вінчання пристойно-церемонне, як статечний прадідівський менует; а потім приходить розкаяння і починає розбитими ногами спотикатися в сінкпесі все частіше, доки не впаде у могилу.

Л е о н а т о. Ти все бачиш у чорному кольорі, племіннице!

Б е а т р і ч е. У мене хороший зір, дядечко, вдень я можу навіть церкву розгледіти.

Л е о н а т о. А ось і маски, брате. Дамо їм місце. (Всі одягають маски.)

Входять д о н П е д р о, К л а в д і о, Б е н е д и к т, Б а л ь т а з а р,
д о н Х у а н, Б о р а ч і о, М а р г а р и т а, У р с у л а та інші в масках.

Д о н П е д р о. Чи не згодитесь пройтися з вашим шанувальником, синьйоро?

Г е р о. Якщо ви будете йти повільно, дивитись ніжно і мовчати, я готова пройтися з вами, особливо подалі.

Д о н П е д р о. Разом зі мною?

Г е р о. Можливо, якщо мені заманеться.

Д о н П е д р о. А коли вам це заманеться?

Г е р о. Коли мені сподобається ваше обличчя. А то, не дай Боже, виявиться, що скрипка схожа на футляр.

Д о н П е д р о. Моя маска – то покрівля Філемонової хижі, бо в ній – Юпітер.

Г е р о. То чому ж на ній немає соломи? (Відходять у глибину сцени.)

М а р г а р и т а. Говоріть тихше, якщо хочете розмовляти про любов.

Б а л ь т а з а р. Хотів би я вам сподобатися.

М а р г а р и т а. А я б цього не хотіла задля вашого блага: в мене багато недоліків.

Б а л ь т а з а р. Наприклад?

М а р г а р и т а. Я молюсь вголос.

Б а л ь т а з а р. Тим краще: хто буде вас слухати, може промовляти "амінь!"

М а р г а р и т а. Пошли мені, боже, хорошого партнера для танцю!

Б а л ь т а з а р. Амінь!

М а р г а р и т а. І забори його з очей моїх, коли закінчиться танець! Ну що, паламаре?

Б а л ь т а з а р. Ні слова більше: паламар одержав відповідь. (Проходять.)

У р с у л а. Я вас впізнала: ви синьйор Антоніо.

А н т о н і о. Даю слово, що ні.

У р с у л а. Знаєте, чому я вас впізнала? У вас голова трясеться.

А н т о н і о. Правду кажучи, я його передражнюю.

У р с у л а. Ні, так вправно це робити вміє тільки сам синьйор Антоніо. І рука у вас суха, як папір, точнісінько як у нього. Впізнала, впізнала!

А н т о н і о. Присягаюсь, що ні.

У р с у л а. Годі, годі! Ви думаєте, я не впізнаю вас за вашою незрівнянною дотепністю? Талант не заховаєш. Не сперечайтесь: ви – Антоніо. Здібності завжди проявляються. (Проходять далі.)

Б е а т р і ч е. І ви не хочете сказати, хто вам це говорив?

Б е н е д и к т. Вибачте, ні.

Б е а т р і ч е. І не скажете: хто ви?

Б е н е д и к т. Поки що – ні.

Б е а т р і ч е. Що я капризна і що всі мої дотепи позичені зі "Ста веселих оповідань" — це, певно, вам сказав синьйор Бенедикт.

Б е н е д и к т. А хто він?

Б е а т р і ч е. Я впевнена, що ви його добре знаєте.

Б е н е д и к т. Запевняю вас, ні.

Б е а т р і ч е. Невже він ніколи не розсмішив вас?

Б е н е д и к т. Та хто ж він такий, скажіть будь ласка.

Б е а т р і ч е. Це блазень принца, звичайнісінький блазень. Єдиний його талант – вигадувати неймовірні плітки. Він подобається лише негідникам і гульвісам, та й вони цінують його не за дотепність, а за шахрайство. Він одночасно потішає людей і обурює їх, так що вони і сміються, і б'ють його. Я впевнена, що він десь тут лавірує. Хотіла б я, щоб він до мене причалив.

Б е н е д и к т. Якщо я з ним познайомлюсь, я перекажу йому ваші слова.

Б е а т р і ч е. Зробіть ласку. Ви побачите: він висловить на мою адресу два-три порівняння; а якщо цього ніхто не помітить і не розсміється, він порине в ме— ланхолію – і тоді за вечерею буде врятована якась куріпка, бо йому нічого в рот не полізе.

Грає музика.

Ми повинні рухатись за першою парою.

Б е н е д и к т. Сподіваюсь, до всього доброго?

Б е а т р і ч е. Звичайно, якщо вона поведе нас до чогось негідного, я покину вас на першому турі.

Танці.

Всі, крім дона Хуана, Борачіо і Клавдіо виходять.

Д о н Х у а н. Мабуть, мій брат закохався у Геро. Він усамітнився з її батьком, щоб просити доччиної руки. Дами пішли слідом за нею, і залишилась тільки одна маска.

Б о р а ч і о. Це Клавдіо, я впізнаю його за поставою.

Д о н Х у а н (підходить до Клавдіо). Ви не синьйор Бенедикт?

К л а в д і о. Ви вгадали: саме він.

Д о н Х у а н. Синьйоре, ви дуже близькі з моїм братом. Він закохався в Геро. Прошу вас якось відвернути його від неї: вона йому не пара. Цим ви зробите благородний вчинок.

К л а в д і о. Звідки ви знаєте, що він її кохає?

Д о н Х у а н. Я власними вухами чув, як він присягався в коханні.

Б о р а ч і о. Я теж чув. Він клявся, що готовий одружитися з нею сьогодні ж увечері.

Д о н Х у а н. Одначе, ходімо вечеряти.

Дон Хуан і Борачіо виходять.

К л а в д і о

Я говорив із ним як Бенедикт,

Та Клавдіо почув недобру звістку.

Виходить, принц за себе клопотав!

Буває дружба вірною у всьому,

За винятком любовних наших справ.

В коханні лиш на свій язик надійся

І довіряй лише своїм очам.

Не треба посередників, бо дружба

При зустрічі з жіночою красою

І зраджує, і тане, наче віск.

А я про це забув. – Прощай же, Геро!

Входить Б е н е д и к т.

Б е н е д и к т. Граф Клавдіо?

К л а в д і о. Так.

Б е н е д и к т. Ну що, ходімо?

К л а в д і о. Куди?

Б е н е д и к т. До найближчої верби, у вашій же справі, графе. Як ви маєте намір носити свою гірлянду? На шиї, як ланцюг лихваря, чи через плече, як лейтенантський перев'яз? Так чи інакше, а одягнути вам її доведеться: принц підчепив вашу Геро.

К л а в д і о. На здоров'я.

Б е н е д и к т. Так кажуть чесні торгівці скотом, продавши бика. Але зізнайтесь, ви не чекали, що принц зіграє з вами такий жарт?

К л а в д і о. Прошу вас, залиште мене.

Б е н е д и к т. Ну от, ви як сліпий: шибеник украв ласощі, а ви б'єте по столу.

К л а в д і о. Якщо ви не підете, то піду я. (Іде геть).

Б е н е д и к т. Бідна, підстрелена пташка! Тепер піде і сховається в очереті. Одначе, дивно, що Беатріче і знає, і не знає мене. Блазень принца!.. Що ж, можливо, я і дістав таке прізвисько, тому що завжди веселий. Та ні, я несправедливий сам до себе: репутація моя не така. Це тільки злий і дошкульний язик Беатріче видає її вигадку за загальну думку. Ну добре, я зумію за себе помститись.

Входить д о н П е д р о.

Д о н П е д р о. Синьйоре, де ж граф? Ви бачили його?

Б е н е д и к т. Правду кажучи, я зіграв роль Поголосу. Я знайшов його тут – він був сумний, як покинута хатина у лісі. Я сказав йому – і думаю, що сказав правду, – що вашій високості пощастило досягти прихильності молодій особи, і зголосився супроводити його до найближчої верби, щоб сплести йому гірлянду на знак жалоби, як покинутому коханцю, або зв'язати пучок різок, тому що його варто висікти.

Д о н П е д р о. Висікти? За що?

Б е н е д и к т. За школярську дурість: за те, що знайшов пташине гніздо і у захваті показав його товаришу, а той і вкрав пташку.

Д о н П е д р о. Довірливість ти ставиш йому у провину? Винен злодій.

Б е н е д и к т. А все ж таки не завадило б і пучок різок зв'язати, і гірлянду сплести: гірлянда йому самому знадобиться, а різки він міг би надати вам, оскільки, як я розумію, пташку вкрали ви.

Д о н П е д р о. Я тільки навчу її співати і поверну власнику.

Б е н е д и к т. Добре, якщо вона заспіває в лад із вашими словами.

Д о н П е д р о. Беатріче дуже сердита на вас: кавалер, з яким вона танцювала, сказав їй, що ви висловлювались про неї погано.

Б е н е д и к т. Вона сама поводитися зі мною так, що і колода не витримала б! Дуб, на якому є ще хоч один зелений листочок, і той не змовчав би. Навіть маска на моєму обличчі, здається, почала оживати і сваритися з нею. Не здогадавшись, що це я сам із нею, вона заявила мені, що я блазень принца, що я нестерпніший осіннього бездоріжжя, і пішло, і пішло: насмішки за насмішками сипались з такою неймовірною швидкістю, що я себе відчував мішенню, в яку стріляє ціла армія. У неї не язик, а бритва: кожне слово так і ріже! Був би її подих таким же отруйним, як її мова, навколо неї не лишилось би нічого живого: вона отруїла б усе, аж до Полярної зірки. Я не одружився би з нею, навіть якби за нею на посаг дали все, чим володів Адам до гріхопадіння. Вона і Геркулеса примусить обертати рожен, а палицю розколоти на тріски для розпалу. Ви повинні згодитися, що це — сама пекельна богиня Ата у модній спідниці. Хоч би якийсь чарівник замовив нас від неї. Доки вона на землі, в пеклі живеться спокійно, як у святому притулку, і люди навмисне грішать, щоб потрапити туди. Хто не радий позбутися сварок, розбрату, наклепів, усіх нерозлучних з нею супутників?

Входять К л а в д і о, Л е о н а т о, Г е р о і Б е а т р і ч е.

Д о н П е д р о. А ось і вона.

Б е н е д и к т. Чи не могли б ви, ваша високосте, дати мені якесь доручення на край світу? Я готовий за будь-якою дрібницею вирушити до антиподів. Хочете, принесу вам зубочистку з найвіддаленішого кутка Азії, збігаю за міркою з ноги пресвітера Іоанна, добуду волосину з бороди Великого Могола? Мені легше порозумітися з пігмеями, ніж обмінятися кількома словами з цією гарпією. Є у вас для мене якась справа?

Д о н П е д р о. Єдине, чого я хочу: залишайтеся тут.

Б е н е д и к т. Ні, це вище моїх сил! Я не можу терпіти торохтіння. (Іде геть.)

Д о н П е д р о (до Беатріче). Ви втратили серце Бенедикта.

Б е а т р і ч е. Це правда, ваша високосте: він мені його тимчасово позичив, а я за це платила йому відсотки – і він одержав назад подвійне серце. Він його у мене колись виграв міченими картами. Ви кажете правду: я втратила його.

Д о н П е д р о. Ви поклали його, синьйоро, на обидві лопатки.

Б е а т р і ч е. Добре, що не він мене, – щоб мені не народити дурнів. Я привела вам графа Клавдію, за яким ви мене посилали.

Д о н П е д р о. Що це, графе? Чому ви такий сумний?

К л а в д і о. Я не сумний.

Д о н П е д р о. Тоді хворий?

К л а в д і о. І не хворий, ваша високосте.

Б е а т р і ч е. Граф ні сумний, ні веселий, ні хворий, ні здоровий. Він просто благопристойний і жовтий, як апельсин. А жовтий колір, як відомо, колір ревнощів.

Д о н П е д р о. Я думаю, синьйоро, що ваш опис відповідає дійсності. Але в такому разі готовий побожитися, що уява його обдурює. – Знай, Клавдію, я посватався від твого імені, і Геро дала згоду. Я переговорив з її батьком – він згоден теж. Призначай день весілля, і дай Бог тобі щастя.

Л е о н а т о. Графе, беріть мою дочку і з нею все моє багатство. Принц влаштував цей шлюб, і хай милостиві небеса промовлять: "амінь".

Б е а т р і ч е. Говоріть, графе: зараз ваша репліка.

К л а в д і о. Мовчання – кращий оповісник радості. Якби я міг висловити, який я щасливий, я б не був щасливим. – Ви моя, Геро, я ваш; я віддаю себе за вас і в захваті від цього обміну.

Б е а т р і ч е. Тепер кажи ти, сестричко; а якщо не можеш, то закрій йому рот цілунком, хай і він мовчить.

Д о н П е д р о. Справді, у вас веселе серце!

Б е а т р і ч е. Я вдячна йому, бідолашному, що воно не піддається суму. Он сестриця каже графу на вухо, що вона його любить.

К л а в д і о. Це правда, сестричко.

Б е а т р і ч е. Ось ми з вами і поріднилися! Всі виходять заміж, тільки я, бідна чорнявка, діваю. Лишається сісти десь у кут і кричати: "Дайте мені чоловіка!"

Д о н П е д р о. Синьйоре Беатріче, я вам його надам.

Б е а т р і ч е. Краще б мені його надав ваш батько. Чи немає у вашої високості брата, схожого на вас? Ваш батько створював прекрасних чоловіків, – знайшлась би тільки дівчина їм до пари.

Д о н П е д р о. Підете ви за мене?

Б е а т р і ч е. Ні; хіба що в мене буде ще й чоловік на будень: ви надто коштовні, щоб носити вас кожен день. Вибачте, ваша високосте, така вже я вродилася: не можу не молоти дурниць!

Д о н П е д р о. Я не вибачив би вашого мовчання: веселощі вам дуже личать. Без сумніву, ви народились веселої години!

Б е а т р і ч е. Помиляєтесь: моя матуся страждала. Але в цей час на небі танцювала

зірка; під нею я і народилася.(До Геро і Клавдіо.) Дай Бог вам щастя!

Л е о н а т о. Племяннице, ти потурбуєшся, про що я тебе просив?

Б е а т р і ч е. Ой, пробачте, дядечко! Я зараз. – Прошу вибачити, ваша високосте. (Іде геть.)

Д о н П е д р о. Клянусь честю, весела дівчина!

Л е о н а т о. Так, ваша високосте, елемента меланхолії в ній дуже мало. Вона буває серйозною, тільки коли спить. Та й то не завжди. Моя дочка розповідає, що Беатріче нерідко бачить вві сні якісь пустощі, і тоді вона прокидається зі сміхом.

Д о н П е д р о. Вона і чути не хоче про заміжжя?

Л е о н а т о. Усіх женихів розлякала насмішками.

Д о н П е д р о. От була б чудова дружина для Бенедикта!

Л е о н а т о. Порятуй Боже! Та вони б за тиждень заговорили один одного до смерті.

Д о н П е д р о. Графе Клавдіо, коли ж весілля?

К л а в д і о. Завтра, ваша високосте. Час шкандибає на милицях, поки любов не вступить у свої права.

Л е о н а т о. Ні, дорогий зятю, не раніше понеділка, тобто через тиждень. Та й то надто мало часу, щоб все влаштувати, як мені хочеться.

Д о н П е д р о. Ти хитаєш головою, почувши про таку відстрочку. Але запевняю тебе, Клавдіо, що час пролетить непомітно. Я поки що спробую здійснити один із подвигів Геркулеса – збудити палке кохання між Бенедиктом і Беатріче. Мені жахливо хочеться з'єднати цю парочку – і я впевнений в успіху, якщо тільки ви троє згодитесь діяти за моїми вказівками.

Л е о н а т о. Я до ваших послуг, навіть якщо доведеться не спати десять ночей поспіль.

К л а в д і о. Я також, ваша високосте.

Д о н П е д р о. А ви, Геро?

Г е р о. Я охоче зроблю все, що пристойне, щоб дістати сестриці хорошого чоловіка.

Д о н П е д р о. А Бенедикт зовсім не безнадійний. Сміливо можу сказати у похвалу йому: він шляхетного роду, випробуваної сміливості і безсумнівної чесності. Я навчу вас, як подіяти на вашу сестру, щоб вона закохалась у Бенедикта, а сам з вашою допомогою так його обкручу, що, не зважаючи на свій гострий розум і вибагливий смак, він закохається в Беатріче. Якщо нам це вдасться, не зовіть більше Купідона стрільцем: його слава осяє нас, єдиних богів кохання. Ходімо зі мною, я вам розповім свій план.

Ідуть геть.

Сцена друга

Інша кімната в домі Леонато.

Входять д о н Х у а н і Б о р а ч і о.

Д о н Х у а н. Отже, це правда: граф Клавдіо жениться на дочці Леонато?

Б о р а ч і о. Так, ваша світлосте; але я можу цьому завадити.

Д о н Х у а н. Кожна завада, кожна перешкода, кожна перепона буде ліками для мене. Я хворий ненавистю до нього, і все, що суперечить його бажанням, співпадає з моїми. Як ти можеш завадити цьому весіллю?

Б о р а ч і о. Не дуже чесно, але дуже спритно: шахрайства не помітять.

Д о н Х у а н. Поясни коротко.

Б о р а ч і о. Здається, я говорив вашій світлості, деś рік тому, що я користуюся прихильністю Маргарити, покоївки Геро?

Д о н Х у а н. Пригадую.

Б о р а ч і о. Я можу умовити її визирнути із вікна Геро в будь-який час ночі.

Д о н Х у а н. Добре; але як це зіпсує весілля?

Б о р а ч і о. Від вас залежить приготувати отруту. Підіть до принца, вашого брата, і навірямки скажіть, що він ганьбить свою честь, влаштовуючи шлюб славного Клавдіо – не поскупіться на похвали йому – з такою брудною розпусницею, як Геро.

Д о н Х у а н. Які ж докази я наведу?

Б о р а ч і о. Цілком достатні для того, щоб обдурити принца, засмутити Клавдіо, згубити Геро і вбити Леонато. Вам цього мало?

Д о н Х у а н. Я готовий на все, тільки б досадити їм.

Б о р а ч і о. Ідіть же. Знайдіть можливість поговорити з доном Педро і з графом Клавдіо наодинці. Скажіть їм, що ви знаєте про любовний зв'язок між Геро і мною. Прикиньтесь, що вами керують дружні почуття до них, що ви відкриваєте все це, піклуючись про честь вашого брата, який влаштовує це весілля, і репутацію його друга, якого хочуть обдурити личиною цнотливості. Навряд, щоб вони повірили цьому на слово. Запропонуйте їм довести істину: вони побачать мене під вікном її спальні, почують, як я зову Маргариту "Геро", а Маргарита називає мене своїм Борачіо. Все це можна влаштувати в ніч перед весіллям. Я тим часом зроблю так, що Геро не буде в кімнаті, і її невірність буде зображена так правдоподібно, що ревності стануть впевненістю, і всі готування до весілля зірвуться.

Д о н Х у а н. Хоч до яких фатальних наслідків це призвело б, я берусь до діла! Влаштуй усе якнайспритніше, і нагородою тобі буде тисяча дукатів.

Б о р а ч і о. Рішуче її звинувачуйте, а я вже не схиблю.

Д о н Х у а н. Піду дізнаюсь, на який день призначене весілля.

Ідуть геть.

Сцена третя

Сад Леонато.

Входить Б е н е д и к т.

Б е н е д и к т. Хлопчику!

Входить х л о п ч и к.

Х л о п ч и к. Синьйоре?

Б е н е д и к т. В моїй кімнаті на вікні лежить книга: принеси мені її сюди, в сад.

Х л о п ч и к. Слухаю, синьйоре. Я тут.

Б е н е д и к т. Знаю, що тут. Але я хотів би, щоб ти зник, а потім з'явився тут знову.

Хлопчик виходить.

Дивуюся, як людина, що бачить, які дурні і смішні закохані, – як така людина, досхочу насміявшись над божевільням інших, закохується нарешті сама і стає предметом власних насмішок. Наприклад, Клавдіо. Пам'ятаю часи, коли він не визнавав іншої музики, окрім труб і барабанів, – а тепер він залюбки слухає тамбурин і флейту. Пам'ятаю, він був ладен пройти пішки десять миль, щоб оглянути хороший панцир, – а тепер може не спати десять ночей, обдумуючи фасон нового колета. Раніше він говорив прямо і по суті, як чесний чоловік і солдат; тепер він витіює з кожного приводу: його мова – це фантастична трапеза з небаченими стравами. Невже і я можу так змінитися, доки мої очі ще дивляться на світ? Не знаю, не думаю. Не присягнуся, що кохання не перетворить мене на слимака. Та сміливо присягаюсь у одному: доки я ще не став слимаком, подібним дурнем любов мене не зробить. Скажімо, одна жінка гарна – на здоров'я; друга розумна – в добрий час; третя добродісна – з чим її маю честь поздоровити. Та поки я не зустріну жінки, привабливої з усякого погляду, жодна з них не привабить мене. Вона повинна бути багатою – це обов'язкова умова; розумна – або мені її не треба; добродісна – або я за неї не дам ні гроша; красива – інакше я і не погляну на неї; лагідна – інакше хай і близько до мене не підходить; знатна – інакше ні за які гроші її не візьму; вона повинна приємно розмовляти, бути хорошою музиканткою; а щодо волосся, русе воно чи чорне, як Бог дасть, тільки б не фарбоване. А он і принц з синьйором Закоханим! Сховаюсь в альтанці. (Ховається.)

Входять д о н П е д р о, К л а в д і о і Л е о н а т о,
за ними Б а л ь т а з а р з музикантами.

Д о н П е д р о

Чи не бажали б музику послухать?

К л а в д і о

Звичайно, принце! Стихло все навкруг,
Щоб простір для гармонії надати.

Д о н П е д р о

(тихо)

Ти бачив, де сховався Бенедикт?

К л а в д і о

(тихо)

Прекрасно бачив. Вислухаймо співи
І розпочнімо ставити пастки.

Д о н П е д р о

Ну, Бальтазар, заспівай нам пісню.

Б а л ь т а з а р

Не змушуйте мене, ласкавий принце,
Поганим співом музику ганьбить.

Д о н П е д р о

Майстерності найкраща запорука –
Не визнавати власний свій талант.
Себе просити довго не примушуй,
Мов наречену.

Б а л ь т а з а р

Як на те пішло,
Я заспіваю вам, бо дуже часто
Про мить кохання молять наречену,
Невисоко цінуючи її;
Що, втім, не заважає ні молінням,
Ні навіть клятвам.

Д о н П е д р о

Добре, починай!
А хочеш сперечатись – сперечайся,
Та лиш по нотах.

Б а л ь т а з а р

Я не маю нот,
Що справді заслуговують нотацій.

Д о н П е д р о

Він висловив мені серйозну ноту:
Немає нот, не треба і нотацій!
Музика.

Б е н е д и к т (на бік). Тепер пролунає божествена пісня! І душа його піднесеться! Чи не дивно, що овечі кишки здатні так витягувати з людини душу? Ні, що до мене, то я б за свої гроші краще послухав рогову музику.

Б а л ь т а з а р

(співає)

Жінки, зітхати нащо вам?

Чоловіки невірні:
Тіла їх - тут, а душі - там,
Підступні й лицемірні.
Щоб не зітхать,
Їх треба гнать
І не прощати наспіх.
А ці зітхання обертають
На безтурботний наспів.

В добрі і радості живіть
З обранцями своїми,
Та гав, одначе, не ловіть
У спілкуванні з ними.
Щоб не зітхать,
Їх треба гнать
І не прощати наспіх.
А ці зітхання обертають
На безтурботний наспів.

Д о н П е д р о. Слово честі, хороша пісня.

Б а л ь т а з а р. Але поганий спів.

Д о н П е д р о. Ні-ні: ти співаєш зовсім непогано.

Б е н е д и к т (на бік). Якби пес так вив, його б повісили. Дай Боже, щоб це каркання не наврочило біди! Краще вже слухати нічного крука, вісника жахливих нещасть.

Д о н П е д р о. Послухай, Бальтазаре, знайди нам завтра найкращих музик: ми хочемо ввечері влаштувати серенаду під вікнами Геро.

Б а л ь т а з а р. Докладу всіх зусиль, ваша високосте.

Д о н П е д р о. Зроби, будь ласка. Прощавай. (Бальтазар і музиканти виходять.)
Слухайте, Леонато, про що ви говорили мені сьогодні? Ніби ваша племінниця Беатріче закохалась у Бенедикта?

К л а в д і о. Так-так! (Тихо до дона Педро). Підкрадайтесь, підкрадайтесь: пташка слухає. (Голосно). Ніколи б не повірив, що ця особа здатна в когось закохатись.

Л е о н а т о. Я теж; а найдивніше те, що закохалась вона саме в Бенедикта, якого, як здавалось, вона завжди ненавиділа.

Б е н е д и к т (на бік). Чи можливо? Так ось звідки дме вітер!

Л е о н а т о. Слово честі, ваша високосте, не знаю, що про це і думати. Закохатись до нестями - це незбагненно.

Д о н П е д р о. А може, вона тільки прикидається?

К л а в д і о. Схоже на те.

Л е о н а т о. Боже мій! Прикидається! Та ніколи удавана пристрасть не була такою схожою на щиру, як у неї!

Д о н П е д р о. А з чого це видно?

К л а в д і о (тихо). Насаджуйте приманку на гачок: рибка вже відкрила рота.

Л е о н а т о. З чого видно? Вона сидить і... та ви ж чули, як моя дочка розповідала.

К л а в д і о. Так, чув.

Д о н П е д р о. Що? Що? Будь ласка! Я просто здивований: я завжди вважав її серце невразливим для стріл кохання.

Л е о н а т о. Я теж був готовий у цьому присягнутися, особливо стосовно Бенедикта.

Б е н е д и к т (на бік). Я вважав би це ошуканством, якби не його сива борода. Шахрайство не може ховатися під такою поважною зовнішністю.

К л а в д і о (тихо). Отрута діє, підлийте ще.

Д о н П е д р о. І що, вона відкрила свої почуття Бенедикту?

Л е о н а т о. Ні. І клянеться, що ніколи цього не зробить. Саме це її і мучає.

К л а в д і о. Істинна правда. Вона без кінця повторює вашій дочці: "Я завжди поводитись з ним так зневажливо, як же я тепер напишу йому, що кохаю?"

Л е о н а т о. Так говорила вона, коли починала писати до нього листа. Потім вона вставляла разів зо двадцять вночі і сиділа в одній сорочці, доки не списала цілого аркуша. Дочка все мені розповіла.

К л а в д і о. До речі, про аркуш паперу: я згадав одну кумедну дрібницю, яку розповіла ваша дочка.

Л е о н а т о. Так-так! Коли вона написала листа і почала його складати, то помітила що імена "Бенедикт" і "Беатріче" лягають одне на друге.

К л а в д і о. Так-так.

Л е о н а т о. Тоді вона порвала лист на дрібненькі шматочки і почала картати себе за нескромність – писати до того, хто, безумовно, посміється над нею. "Я суджу по собі, – говорить вона, – адже якби він здумав написати до мене, я б насміхалась над ним, хоч і кохаю його".

К л а в д і о. А потім падає навколішки, стогне, ридає, б'є себе в груди, рве на собі волосся, клянеться і молиться: "О мій милий Бенедикте! Боже, дай мені сили!"

Л е о н а т о. Так, все це розповіла нам Геро. Пристрасть так заволоділа нею, що дочка боїться, щоб вона з відчаю не заподіяла щось собі. Істинна правда!

Д о н П е д р о. Треба, щоб Бенедикт дізнався про це від когось стороннього, якщо вона сама не хоче зізнатися.

К л а в д і о. Навіщо? Він тільки б висміяв її і ще більше змучив бідну дівчину.

Д о н П е д р о. Якщо б він так зробив, його повісити мало! Вона чудова, мила дівчина і, без сумніву, добродісна.

К л а в д і о. І надзвичайно розумна.

Д о н П е д р о. У всьому, окрім кохання до Бенедикта.

Л е о н а т о. На жаль, якщо розум і пристрасть борються в такому ніжному тілі, можна поставити десять проти одного, що переможе пристрасть. Я не можу не пожаліти її, як дядя і опікун.

Д о н П е д р о. Якби вона закохалася в мене, я зневажив би всі упередження і одружився з нею. Прошу вас, розкажіть усе це Бенедикту: послухаємо, що він скаже.

Л е о н а т о. Ви думаєте, це буде добре?

К л а в д і о. Геро твердо переконана, що Беатріче помре. Вона сама каже, що помре, якщо він її не полюбить; помре скоріше, аніж зізнається йому в коханні. Навіть якщо він до неї посватається, то й тоді скоріше помре, ніж зречеться своїх звичайних насмішок.

Д о н П е д р о. І добре зробить: якщо вона йому зізнається, цілком можливо, що він почне з неї знущатися. Ви ж знаєте, яка він зарозуміла людина.

К л а в д і о. Але красень-чоловік!

Д о н П е д р о. Це правда, зовнішність у нього приваблива.

К л а в д і о. По-моєму, він дуже розумний.

Д о н П е д р о. Так, у нього бувають проблиски дотепності.

К л а в д і о. Він - хоробрий солдат!

Д о н П е д р о. Справжній Гектор, запевняю вас. А в справах честі надзвичайно мудрий: він або намагається уникнути поединка, або іде на нього з істиною християнським страхом.

Л е о н а т о. Це показує, що в ньому є страх Божий: він усіма силами намагається зберегти мир, а якщо вже довелося його порушити, то зі страхом і трепетом.

Д о н П е д р о. Так, в ньому живе страх Божий, хоч в це і важко повірити, судячи з його занадто вільних жартів. Жаль мені вашу племінницю! Давайте знайдемо його і розкажемо про її кохання.

К л а в д і о. Ні, не говоріть йому нічого: може, її серце само переможе цю пристрасть.

Л е о н а т о. Неможливо: скоріше воно перестане битися.

Д о н П е д р о. Ну, добре. Почекаємо, послухаємо, що скаже ваша дочка. А тим часом пристрасть, можливо, торхи охолоне. Я люблю Бенедикта, але бажав би, щоб він розсудливо себе оцінив і зрозумів, що він не вартий такої дружини.

Л е о н а т о. Чи не пора вже нам іти, ваша високосте? Обід готовий.

К л а в д і о (тихо). Якщо після цього він не закохається в неї, я перестану вірити у будь-які розрахунки.

Д о н П е д р о (тихо). Тепер влаштуємо пастку для Беатріче. Хай цим займеться ваша дочка з покоївкою. От буде потіха, коли кожен із них уявить, що інший закоханий в нього, а насправді - нічого подібного! Хотів би я бачити цю сцену: чудова вийде пантоміма! А зараз пошлемо Беатріче кликати Бенедикта до столу.

Дон Педро, Клавдіо і Леонато ідуть геть.

Б е н е д и к т (виходить з альтанки). Ні, це не може бути жартом: вони розмовляли цілком серйозно. Вони дізналися правду від Геро і, як видно, жаліють Беатріче. Здається, пристрасть її дійшла до межі. Закохалась у мене! За це треба їй віддячити. Чув я, що вони про мене думають: мовляв, зазнаюсь, якщо помічу її любов. А вона скоріше помре, ніж викаже своє почуття. Я ніколи не збирався женитися; але не треба здаватися гордим. Щасливий той, хто, почувши про свої недоліки, може виправитись. Вони кажуть, що вона красуня: це правда - можу сам засвідчити; добродісна - і цього не заперечиш; розумна - жаль тільки, що закохалась в мене. Чесно кажучи, це не

засвідчує її розуму, але й не доводить її глупоти, бо я і сам готовий закохатися в неї. Звичайно, тут не обійдеться без різних сарказмів і глузувань щодо того, що я так довго знущався над шлюбом. Але хіба смаки не змінюються? В юності людина любить якусь страву, а на старість терпіти її не може. Невже шпильки і жарти, ці паперові стріли, якими обмінюються дотепники, можуть завадити людині іти своїм шляхом? Ні, світ повинен бути заселеним! Коли я казав, що помру холостяком, я не думав, що доживу до весілля! Он іде Беатріче. Клянуся світлом дня, вона – красуня! І вже помічаю в ній деякі ознаки кохання.

Б е а т р і ч е. Мене, всупереч моїй волі, прислали просити вас іти обідати.

Б е н е д и к т. Дякую вам за труд, мила Беатріче.

Б е а т р і ч е. Мені не важче було заслужити вашу подяку, ніж вам подякувати мені. Якби це було важко, я б не прийшла.

Б е н е д и к т. Отже, це доручення принесло вам задоволення?

Б е а т р і ч е. Так, на гріш. Ви не голодні, синьйоре? Тоді прощайте. (Іде геть).

Б е н е д и к т. Еге ж! "Мене, всупереч моїй волі, прислали просити вас іти обідати" — тут ховається подвійний зміст. "Мені не важче було заслужити вашу подяку, ніж вам подякувати мені" — це те ж саме, що сказати: "Щось зробити для вас мені так само легко, як вам подякувати". Якщо я не зглянусь над нею, я буду негідником! Хай я буду турком, якщо не полюблю її! Зараз же піду замовити її портрет.

Іде геть.

Д І Я Т Р Е Т Я

Сцена перша

Сад Леонато.

Входять Г е р о, М а р г а р и т а і У р с у л а.

Г е р о

Піди скоріше в залу, Маргарито.

Там знайдеш ти сестрицю Беатріче, –

Говорять з нею Клавдіо і принц, –

Шепни на вухо їй, що я й Урсула

Пліткуємо про неї у алеї;

Зізнайся, що підслухала ти нас.

Запропонуй сховатись їй в альтанці,

Де жимолость так розрослась на сонці,

Що вхід закрила променям його:

Так фаворит, піднесений монархом,

Буває, гордо повстає на владу,

Що й породила в ньому гордість цю.

Сховатись можна там, щоб нас підслухать.
Зіграй природно роль свою. Іди.

М а р г а р и т а
Сестриця прийде хутко, запевняю.
(Виходить.)

Г е р о
Як тільки ми поміtimo сестричку,
Давай, Урсуло, лиш про Бенедикта
З тобою розмовляти почнемо.
Як я назву його – ти починай
Синьйора понад міру вихваляти,
А я тобі скажу, що Бенедикт,
На жаль, у Беатріче закохався.
Повір мені, що стріли Купідона
Поцілить здатні в серце через слух.

В глибині сцени з'являється Б е а т р і ч е.
Дивись, як пригинається вона,
Щоб у кущах сховатись непомітно.

У р с у л а
Приємно, мабуть, бачити рибалці,
Як рибка золотавими плавцями
Поспішно розтинає срібло вод,
Щоб на гачок потрапити до нього.
Так зараз ми спіймаємо сестрицю,
Що вуха нагостила у альтанці.
Не бійтесь: лови я не зіпсую.

Г е р о
Підійдемо поближче, щоб ні слова
З солодкої приманки не пропало.
Підходять до альтанки.
Урсуло, я вважаю, що вона
Надміру горда, хоч її душа
Ляклива й дика, наче вільний сокіл.

У р с у л а
Але скажіть: це вигадка чи правда,

Що Бенедикт закоханий у неї?

Г е р о

Так говорили принц і мій жених.

У р с у л а

І доручили їй про це сказати?

Г е р о

Просили, так. Та я переконала,
Якщо добра бажають Бенедикту,
То хай йому порадять почуття
Не відкривати їй, а подолати.

У р с у л а

Але чому? Невже не вартий він
Узяти за дружину Беатріче?

Г е р о

Клянусь Амуром, вартий він всього,
Що чоловіку може заманутись.
Та жінки із таким пихатим серцем
Достоту ще не бачив білий світ.
Насмішкою її палають очі
І дивляться презирливо на все.
Вона свій розум високо цінує,
Чужий – вона не ставить ні у гріш.
Така любов до власної особи
Їй не дає не те що закохатись,
А навіть це кохання удавать.

У р с у л а

Це правда. Про кохання Бенедикта
Не треба зовсім їй розповідати,
Щоб, як завжди, не підняла на сміх.

Г е р о

Будь чоловік хоч красень, хоч мудрець,
Вона негайно знайде в ньому ваду.
Якщо він білий – в сестри їй годиться,
Якщо чорнявий – то чорнильна пляма,

Високий – то жердина з голуб'ятні,
Низенький – то із персня камінець;
Як говіркий – тоді вертушка, флюгер,
А мовчазний – то непорушний пенъ.
Так будь-кого навиворіт оберне,
Та тільки справедливою не буде
До істинних достоїнств і заслуг.

У р с у л а

Така дошкульність в жінці не похвальна.

Г е р о

Колоти так, як коле Беатріче,
Не тільки не похвально – непристойно.
Та хто посміє це сказати їй?
Насмілься я – біда! Її насмішки
Зженуть зі світу, в порошок зітруть.
Загрожує таке і Бенедикту.
Нехай вже краще скритий жар кохання
Його стражденну душу спопелить.
Від посміху жахливо помирати!

У р с у л а

А я б-таки їй все розповіла.
Цікаво дуже: що б вона сказала?

Г е р о

Ні, краще я піду до Бенедикта,
Пораду дам – перемогти любов.
І щось іще придумаю лукаве
Про Беатріче. Бо відомо всім:
Одним лиш словом пристрасть можна вбити!

У р с у л а

О ні, не ображайте так сестру!
Її здоровий глузд їй не дозволить
Наважитись на безрозсудний вчинок –
Відмовити такому жениху,
Як Бенедикт. Він рідкісна людина.

Г е р о

В Мессіні не зрівняється із ним
Ніхто, крім графа Клавдіо, звичайно.

У р с у л а

Прошу мене пробачити, та я
Скажу вам так: синьйора Бенедикта
За розумом, хоробрістю й красою
В Італії усій вважають першим.

Г е р о

Він скрізь хорошу славу заслужив.

У р с у л а

І слави він беззаперечно вартий.
Коли ж весілля?

Г е р о

Завтра, що не день.
Ходімо, покажу тобі я сукні.
Порадь мені, що краще одягнути.

У р с у л а

(тихо)
Ручаюся, що рибка на гачку!

Г е р о

(тихо)
Якщо її і справді ми спіймали,
Погодитись потрібно, що любов –
Це випадок, як все на цьому світі.
Є у Амура стріли, є і сіті.

Г е р о і Урсула ідуть геть.

Б е а т р і ч е

(виходить з альтанки)
Як соромно! О, гордосте моя,
Погану славу заслужила я.
Пора вже виправлятися. Віднині
Не покажу дівочої гордині,
Не буду сперечатися із ним,
І дике серце зробиться ручним.
Мене він любить. Тож пора звикати

Любов'ю на любов відповідати,
Хоч я ще не навчилася цього.
Всі вихваляють доблесті його.
Що вартий і любові він, і ласки,
Я бачу без сторонньої підказки.

Іде геть.

Сцена друга

Кімната в домі Леонато.

Входять д о н П е д р о, К л а в д і о, Б е н е д и к т
і Л е о н а т о.

Д о н П е д р о. Я дочекаюся вашого весілля, а потім поїду до Арагону.

К л а в д і о. Дозвольте мені супроводжувати вас.

Д о н П е д р о. Ні, це затьмарило би блиск вашого щастя. Це все одно, що показати обнову дитині і заборонити одягати її. Я візьму в супутники тільки Бенедикта; він з голови до ніг – втілення веселощів. Він вже двічі чи тричі перерізував тятину у Купідона, і цей малий мучитель не наважується більше в нього стріляти. Серце у нього міцне, як дзвін, і язик добре причеплений; у нього що на серці, те й на язиці.

Б е н е д и к т. Панове, я вже не той, що був.

Л е о н а т о. От і я кажу: мені здається, ви стали серйознішим.

К л а в д і о. Сподіваюсь, що він закохався.

Д о н П е д р о. Він? Цей пустодзвін? В ньому немає ні краплини справжньої крові, у якій могла б спалахнути справжня любов. Якщо він сумує, то, певне, у нього немає грошей.

Б е н е д и к т. У мене зуб болить.

Д о н П е д р о. Вирвати його!

Б е н е д и к т. До біса його!

К л а в д і о. Спершу до біса, а потім вирвати.

Д о н П е д р о. Як? Зітхати від зубного болю?

Л е о н а т о. Від якогось нещасного флюсу?

Б е н е д и к т. Легко говорити тому, хто здоровий.

К л а в д і о. А я все ж таки кажу: він закоханий.

Д о н П е д р о. Ні, панове, в ньому немає і натяку на любов, якщо не рахувати його пристрасть до дивних переодягань: сьогодні він – голандець, завтра – француз, а післязавтра – двоє разом: знизу німець, а зверху іспанець. Якщо тільки він не закоханий у ці дурниці, то не зійшов ще з розуму від любові.

К л а в д і о. Якщо він не закоханий у якусь жінку, то не можна вірити жодній старій прикметі. Він кожного ранку чистить щіткою свого капелюха – що це значить?

Д о н П е д р о. Хто-небудь бачив його у цирульника?

К л а в д і о. Ні, але цирульника бачили у нього, і те, що прикрашало його щоки, тепер набиває тенісні м'ячі.

Л е о н а т о. Справді, він помолодшав, збривши бороду.

Д о н П е д р о. Крім того він натирається мускусом. Помітили, який він пахучий?

К л а в д і о. Ясніше ясного: наш юнак закохався.

Д о н П е д р о. А головний доказ – це його меланхолія.

К л а в д і о. Чи було колись раніше, щоб він так вмивався?

Д о н П е д р о. Або рум'янився? Про це вже пліткують.

К л а в д і о. Його дотепність витягнулась у струну млосної лютні.

Д о н П е д р о. Сумний випадок! Це повністю викриває його: він закоханий.

К л а в д і о. А я знаю, хто закоханий в нього.

Д о н П е д р о. Бажав би і я це знати. Певне, хтось така, що не знає його.

К л а в д і о. Навпаки, вона знає всі його недоліки і все ж вмирає від кохання до нього.

Д о н П е д р о. Доведеться поховати її горілиць.

Б е н е д и к т. Все це добре, тільки не втамує зубного болю! – Шановний синьйоре Леонато, ходіть зі мною: я маю вам сказати з десятків розумних слів, яких ці базіки не повинні чути.

Бенедикт і Леонато виходять.

Д о н П е д р о. Присягаюсь життям, він буде сватати Беатріче.

К л а в д і о. Без сумніву. А Геро і Маргарита вже зіграли свою комедію перед Беатріче – і ці ведмеді не будуть тепер гризтися при кожній зустрічі.

Входить д о н Х у а н.

Д о н Х у а н. Мій володарю і брате, бережи вас Бог.

Д о н П е д р о. Добрий день, брате.

Д о н Х у а н. Якщо у вас є час, я хотів би поговорити з вами.

Д о н П е д р о. Наодинці?

Д о н Х у а н. Якщо дозволите. Втім, граф Клавдіо може слухати, тому що справа стосується його.

Д о н П е д р о. Кажіть.

Д о н Х у а н (до Клавдіо). Ви збираєтесь завтра вінчатись?

Д о н П е д р о. Ви ж знаєте це.

Д о н Х у а н. Я не певен у цьому, якщо він дізнається про те, що відомо мені.

К л а в д і о. Хіба є якась перешкода? В такому разі скажіть про неї.

Д о н Х у а н. Ви маєте право думати, що я не люблю вас. Час покаже, і ви будете кращої думки про мене після того, що я вам розповім. Що стосується мого брата, він, здається, дуже вас любить і від чистого серця допоміг вам влаштувати цей шлюб. Погана послуга і даремна праця!

Д о н П е д р о. Що таке? В чому справа?

Д о н Х у а н. Я для того й прийшов, щоб усе розказати вам. Відкинувши подробиці, – бо вступ і без того був довгим, – скажу просто: дівчина нечесна.

К л а в д і о. Хто? Геро?

Д о н Х у а н. Саме вона: дочка Леонато, ваша Геро, чия завгодно Геро!

К л а в д і о. Нечесна?

Д о н Х у а н. Цей вираз ще занадто м'який: вона гірше, ніж нечесна. Знайдіть жорсткіший вираз, і я доведу вам, що вона його варта. Не дивуйтесь, почекайте – я доведу: ходімо сьогодні вночі зі мною – і ви побачите, як лазять у вікна її спальні навіть напередодні весілля. Якщо кохання ваше від цього не охолоне, вінчайтесь з нею завтра; але для вашої честі було б краще кинути цей намір.

К л а в д і о. Невже це правда?

Д о н П е д р о. Не вірю.

Д о н Х у а н. Якщо ви не повірите своїм очам, то заперечуйте очевидність. Ходімо зі мною, і я покажу вам достатньо. А коли ви все побачите і почуєте, робіть як побажаєте.

К л а в д і о. Якщо я побачу вночі щось таке, що завадить мені одружитися з нею, я завтра в тій церкві, де хотів вінчатися, при всіх зганьблю її.

Д о н П е д р о. А я, що сватав її для тебе, допоможу і зганьбити.

Д о н Х у а н. Не хочу більше плямувати її, доки ви самі не побачите все. Потерпіть до ночі – подальше само себе покаже.

Д о н П е д р о. Який несподіваний поворот!

К л а в д і о. Яке нещастя!

Д о н Х у а н. "Яке щастя вчасно запобігти ганьбі!" — скажете ви опісля.

Виходять.

Сцена третя

Вулиця.

Входять Ш и п ш и н а, Д о в б н я і сторожа.

Ш и п ш и н а. Ну як? Ви люди чесні і вірні?

Д о в б н я. Ще б пак! А то б не заслужити їм спасіння душі і тіла.

Ш и п ш и н а. Ні, така кара була б для них занадто легкою, бо їм настільки довіряють, що вибрали в охорону принца.

Д о в б н я. Оголоси їм наказ, сусіде.

Ш и п ш и н а. По-перше, хто з вас найнездатніший бути поліцейським?

П е р ш и й с т о р о ж. Хью Вівсянка і Френсіс Вугляр, тому що вони обидва грамотні.

Ш и п ш и н а. Підійди-но сюди, Вугляре. Господь благословив тебе добрим ім'ям. Що ти хвацький парубок – це дарунок долі, а що ти грамотний, то це вже як кому на роду написано.

Д р у г и й с т о р о ж. І те, і друге, пане пристаवे...

Ш и п ш и н а. Тобі дароване? Я так і знав, що ти це скажеш. Отож, дякуй богові за твою красу, та не вихваляйся нею; а що до грамоти, то застосовуй її там, де в цій нісенітниці немає потреби. Ти, кажуть, найнездатніший до поліцейської служби – то

бери ліхтар. Ось тобі наказ: хапай усіх, що тиняються без діла, і зупиняй усіх іменем принца.

Д р у г и й с т о р о ж. А якщо хтось не захоче зупинитися?

Ш и п ш и н а. То не звертай на нього уваги, хай собі йде. А потім збери решту сторожів і дякуйте богу, що позбулися цього шахрая.

Д о в б н я. Якщо хтось не зупиниться за твоїм наказом, то, певне, він не підданець принца.

Ш и п ш и н а. Правильно, з чужими вам краще не мати справи. Потім, ви не повинні здійсмати галас або розмовляти, це субординація, справа заборонена.

Д р у г и й с т о р о ж. Навіщо розмовляти? Нам би краще десь захропти. Ми знаємо, як стояти на варті.

Ш и п ш и н а. Ти міркуєш як бувалий і надійний сторож. І я так думаю: хто спить, той не грішить. Дивіться тільки, щоб у вас не покрали алебарди. Ну, вам ще треба заходити у шинки і п'яних гнати додому спати.

Д р у г и й с т о р о ж. А якщо хтось не захоче додому?

Ш и п ш и н а. То залиште його, доки не протверезиться. Якщо він і на це не згодиться, скажіть, що ви сплутали його з іншим.

Д р у г и й с т о р о ж. Слухаю, пане приставе.

Ш и п ш и н а. Якщо зустрінете злодія, то можете, відповідно до звання, запідозрити, що він – людина непорядна. Але краще для вашої гідності з такими людьми не мати справи.

Д р у г и й с т о р о ж. А якщо ми напевне знаємо, що він злодій, треба його хапати?

Ш и п ш и н а. Можете і хапати, відповідно до вашого звання. Тільки я вам скажу: зачепиш бруд – вимажешся сам. Краще за все, якщо спіймаєте злодія, хай сам покаже, що він за птиця; дайте йому зникнути.

Д о в б н я. Недарма кажуть, сусіде, що ти милосердна людина.

Ш и п ш и н а. Справді, я і собаки не повішу, а людини, в якій є хоч краплина совісті, – і подавно.

Д о в б н я. Якщо почуєте, що десь плаче немовля, покличте матір, хай заспокоїть його.

Д р у г и й с т о р о ж. А якщо вона спить і не чує?

Ш и п ш и н а. Тоді ідіть собі з миром; хай немовля само її розбудить. Якщо вівця не чує, як бекає її ягня, то не відгукнеться на мукання теляти.

Д о в б н я. Цілком справедливо.

Ш и п ш и н а. Оце й усі ваші обов'язки. Ти – вартувий, представник самого принца. Якщо зустрінеш його вночі, можеш зупинити і його.

Д о в б н я. Ну, ні! Думаю, що він цього не може.

Ш и п ш и н а. Ставлю п'ять проти одного! Пошлюсь на будь-кого, хто знає устав: він може зупинити його, але з дозволу його високості. Тому що варта не повинна нікого ображати, а зупинити людину силоміць – це вже образа.

Д о в б н я. Їй-богу, правда!

Ш и п ш и н а. Ха-ха-ха! Отож-бо! Ну, хлопці, на добраніч! Якщо станеться щось

важливе, кличте мене. Дослухайтесь до власного розуму і порад товаришів. Тримайте гостро вуха! Ходімо, сусіде.

Д р у г и й с т о р о ж. Ми свою справу знаємо: посидимо ось тут, біля церкви, до другої години, а там і на бік.

Ш и п ш и н а. Ще одне слово, хлопці: поглядайте за домом синьйора Леонато. Там завтра весілля, так що всю ніч буде метушня. Не ловіть гав!

Шипшина і Довбня ідуть геть.

Входять Б о р а ч і о і К о н р а д.

Б о р а ч і о. Ну, Конраде!

Д р у г и й с т о р о ж (тихо). Тихо! Не рухайся!

Б о р а ч і о. Конраде! Де ти?

К о н р а д. Тут, брате, біля твого ліктя.

Б о р а ч і о. Тому-то він у мене і чешеться. Я вже думав, що це короста.

К о н р а д. Я тобі ще це пригадаю! А тепер розкажуй свою пригоду.

Б о р а ч і о. Станьмо тут під дашок, а то дощ накрапає. Я розкажу тобі все, як справжній п'яничка.

П е р ш и й с т о р о ж (тихо). Тут діло нечисте. Стійте тихо!

Б о р а ч і о. То дізнайся: я заробив у дона Хуана тисячу дукатів.

К о н р а д. Невже за шахрайство так багато платять?

Б о р а ч і о. Здивуйся краще, що шахрай може платити так багато. А якщо багатому шахраєві потрібен бідний, то бідний може призначити яку завгодно ціну.

К о н р а д. Дивно.

Б о р а ч і о. Свята простота! Що тут дивного? Ось, наприклад, відносно фасону: адже того чи іншого фасону на людині шляпа, камзол чи плащ, здається, все одно?

К о н р а д. Так, все одно – одяг.

Б о р а ч і о. Я про фасон кажу.

К о н р а д. Ну, фасон фасоном.

Б о р а ч і о. Фу! Я міг би сказати: а дурень дурнем. Хіба ти не знаєш, який спритник цей фасон?

П е р ш и й с т о р о ж (тихо). Я його знаю; цей Фасон вже років сім займається крадіжками. А гуляє як справжній кавалер! Я його ім'я запам'ятав.

Б о р а ч і о. Ти нічого не чув?

К о н р а д. Ні, це флюгер скрипить на даху.

Б о р а ч і о. Так от, хіба ти не знаєш, який спритний злодій цей фасон? Як задрює голови усім від чотирнадцяти до тридцяти п'яти років? То одягне їх фараоновими солдатами, як на закоптілих картинах, то жерцями Ваала, як на церковних вікнах, то як бритого Геркулеса на засалених і витертих шпалерах, де ширінька на його штанях зроблена ніби для його палиці.

К о н р а д. Все це я знаю. Знаю і те, що фасон скоріше зношує одяг, ніж людина. Але у тебе, видно, від фасонів голова закрутилася, що ти перескочив зі своєї розповіді на розпатякування про них?

Б о р а ч і о. Перескочив, та не далеко. Сьогодні вночі я залицявся до Марга— рити – покоївки синьйори Геро – і називав її "Геро"; а вона висунулась до мене з вікна спальні своєї господині і тисячу раз бажала мені доброї ночі. Я погано розказую свою пригоду: треба було перш за все розповісти тобі, як дон Хуан привів і поставив у саду принца і Клавдію, і як вони підглядали за нашим любовним побаченням.

К о н р а д. І вони прийняли Маргариту за Геро?

Б о р а ч і о. Двоє з них, принц і Клавдію. Та цей диявол дон Хуан знав, що то Маргарита, а клявся, що Геро. І ось, почасти від його запевнень, якими він заплутав їх, почасти через темряву, – бо розгледіти було важко, – а головне – через мою підлість, що підтвердила наклеп дона Хуана, Клавдію ошаленів і втік, як божевільний. Він поклявся, що завтра у церкві замість вінчання він зганьбить Геро привселюдно, розказавши все, що бачив уночі, і відішле її додому невінчаною.

П е р ш и й с т о р о ж (виступаючи вперед). Іменем принца – стій!

Д р у г и й с т о р о ж. Покличте сюди пристава. Ми тут відкрили таке безпутне розпутство, якого ще світ не бачив.

П е р ш и й с т о р о ж. І Фасон їх спільник: я його знаю, у нього кучері в'ються.

К о н р а д. Що це ви? Що ви?

Д р у г и й с т о р о ж. Ми ще дістанемо цього Фасона, чекайте!

К о н р а д. Послухайте...

П е р ш и й с т о р о ж. Що тут слухати? Ми вас арештуємо. Скоріться і йдіть за нами.

Б о р а ч і о. Оце так потіха! Напоролись на алебарди.

К о н р а д. Хороша потіха, нічого сказати. Добре, ми скоряємось.

Ідуть геть.

Сцена четверта

Кімната Геро.

Входять Г е р о, М а р г а р и т а і У р с у л а.

Г е р о. Урсуло, розбуди-но сестрицю Беатріче.

У р с у л а. Слухаю, синьйоро.

Г е р о. І попроси її прийти сюди.

У р с у л а. Добре. (Виходить).

М а р г а р и т а. Знаєте, мені здається, що інший комірець був би кращим.

Г е р о. Облиш, Маргарито, я одягну цей.

М а р г а р и т а. Запевняю вас, цей не такий красивий; ось побачите, і сестра так само скаже.

Г е р о. Сестра моя – вертихвістка, а ти – друга. Я неодмінно одягну цей.

М а р г а р и т а. Ваша нова накладка мені страх як подобається, якби тільки волосся було трохи темніше. А фасон вашої сукні чудовий, ви вже мені повірте. Я ж бачила сукню міланської герцогині, яку так вихваляють.

Г е р о. Кажуть, щось надзвичайне.

М а р г а р и т а. Слово честі, в порівнянні з вашою – просто нічний халат! Золота парча обкладена сріблом і вишита перлами, подвійні рукави, прикрашені оборками з блакитною підкладкою. Але що стосується смаку, краси і витонченості фасону, то ваша в десять разів краща.

Г е р о. Дай Боже, щоб мені було в ній радісно! Щось мені тяжко на серці.

М а р г а р и т а. Скоро стане ще важче: мужчина – не пір'їна.

Г е р о. Як тобі не соромно!

М а р г а р и т а. Чого мені соромитись? Що я висловила чесну думку? Хіба шлюб не чесна справа, навіть для жебрака? І хіба ваш майбутній повелитель не чесна людина, навіть і без одруження? Вам, певне, хотілось би, щоб я сказала: "З вашого дозволу, ваш чоловік"? Вільна думка не викривляє правдивого слова; я нікого не хотіла образити. Що поганого, якщо сказати: "Ваш чоловік – не пір'їна"? Адже йдеться про законного чоловіка і законну дружину. Інакше це було б не важко, а зовсім легко. Спитайте хоч синьйору Беатріче, он вона йде.

Входить Б е а т р і ч е.

Г е р о. Доброго ранку, сестро.

Б е а т р і ч е. Доброго ранку, мила Геро.

Г е р о. Що з тобою? Що за хворобливий тон?

Б е а т р і ч е. Мабуть, я втратила інший тон.

М а р г а р и т а. Затягніть тоді "Світло кохання". Його співають без приспіву. Ви співайте, а я протанцюю.

Б е а т р і ч е. Так, "Світло кохання" якраз тобі підходить. Знайшовся б тільки чоловік, а про приплід ти вже потурбуєшся.

М а р г а р и т а. Які жахливі речі ви говорите! Роблю вигляд, що я їх не чула.

Б е а т р і ч е. Скоро п'ята, сестричко: тобі пора бути готовою. Щось мені недобре. Ох-хо-хо!

М а р г а р и т а. За ким це зітхання? За соколом, скакуном чи судженням?

Б е а т р і ч е. За літерою "С", з якої починаються ці слова.

М а р г а р и т а. Якщо з вами не трапилось дивного перетворення, то не варто керуватись зорями.

Б е а т р і ч е. На що натякає ця придуркувата?

М а р г а р и т а. Я? Ні на що. Пошли, Господи, кожному здійснення його бажань!

Г е р о. Ось ці рукавички прислав мені граф. Як чудово пахнуть!

Б е а т р і ч е. У мене ніс заклало, сестро. Зовсім не можу дихати, так важко!

М а р г а р и т а. Дівчина – і обважніла! Напевне, сильно застудилась.

Б е а т р і ч е. Боже! Відколи ти взялася за дотепи?

М а р г а р и т а. З тих пір, як ви їх кинули. А що, хіба дотепи мені не личать?

Б е а т р і ч е. Щось непомітно. Ти б їх до капелюшка приколола. Справді, я зовсім хвора.

М а р г а р и т а. Прикладіть до серця припарку із Carduus Benedictus: чудовий засіб від

стискання в грудях.

Г е р о. Уколола, як будяком.

Б е а т р і ч е. Benedictus! Чому Benedictus? На що ти натякаєш?

М а р г а р и т а. Натякаю? І не думала! Я просто кажу про лікарську рослину. Ви, можливо, думаєте, що я вважаю вас закоханою? Ні, запевняю вас, я не така дурна, щоб думати все, що здумається; не хочу навіть подумати, що може здуматись; і взагалі, хоч думай, хоч не думай, а ніяк не можна подумати, що ви закохані чи можете закохатись. Хоча Бенедикт був схожим на вас, а все ж став справжнім чоловіком. Клявся, що ніколи не жениться – і раптом, наперекір своєму серцю, розтанув як цукор. Чи змінітесь і ви – не знаю, тільки, здається, ви дивитесь такими ж очима, як всі інші жінки.

Б е а т р і ч е. Який прудкий у тебе язик!

М а р г а р и т а. Але повз ціль не проскаче.

Входить У р с у л а.

У р с у л а. Приготуйтеся, синьйоро. Принц, граф, синьйор Бенедикт, дон Хуан і всі шановні городяни зібрались, щоб провести вас до церкви.

Г е р о. Допоможіть мені одягнутися, мила сестро, мила Маргарито, мила Урсуло.

Виходять.

Сцена п'ята

Інша кімната в домі Леонато.

Входять Л е о н а т о, Ш и п ш и н а і Д о в б н я.

Л е о н а т о. Що вам потрібно, шановний сусіде?

Ш и п ш и н а. Поговорити з вами, синьйоре, про справу, що стосується вас.

Л е о н а т о. Говори, тільки коротше, будь ласка. Ти бачиш, зараз для мене клопіткий час.

Ш и п ш и н а. Такий вже час, синьйоре.

Д о в б н я. Справді, такий час.

Л е о н а т о. То в чому ж справа?

Ш и п ш и н а. Кум Довбня, синьйоре, дещо вам розкаже. Людина він стара; втім, з розуму ще не вижив. Та, даю слово, чоловік він чесний, з голови до п'ят.

Д о в б н я. Так, хвалити Бога, відносно чесності можу сказати: я не гірший будь-кого, хто не чесніший за мене.

Ш и п ш и н а. Поменше слів, куме Довбня.

Л е о н а т о. Не тягніть канителі, сусіди. Які ви марнотратники часу!

Ш и п ш и н а. Ваша милість може нас так називати, хоча ми всього лиш покірні слуги принца. Але скажу по совісті: мав би я цієї канителі стільки, як у короля, я всю б її радо надав вашій милості.

Л е о н а т о. Всю канитель – мені? Ого!

Ш и п ш и н а. Так, і будь її навіть на тисячу фунтів більше; тому що у вас у місті така чудова репетиція, як мало в кого. І хоч я маленька людина, я радий це чути.

Д о в б н я. І я також.

Л е о н а т о. Та я хотів би знати, нарешті, яка у вас до мене справа.

Д о в б н я. Наша варта затримала вночі таких, з дозволу вашої милості, двох шахраїв, яких ще світ не бачив.

Ш и п ш и н а. Не може помовчати, не терпиться старому! Як кажуть: старість у двері – розум за двері. Добре сказано, куме, а все ж таки, якщо двоє їдуть на одній клячі, то комусь доводиться сидіти позаду. Чесна душа, ваша милосте, найчесніша із тих, що хліб жують. Та, хвалити Бога, не всі люди однакові, що поробиш!

Л е о н а т о. Справді, йому за тобою не встигнути.

Ш и п ш и н а. Це вже дар божий.

Л е о н а т о. Мені ніколи з вами залишатися.

Ш и п ш и н а. Два слова, ваша милосте: наша варта дійсно затримала дві підозрілі особи. Ми хотіли б їх допитати у вашій присутності.

Л е о н а т о. Допитайте їх самі і принесіть мені протокол. Я дуже зайнятий, самі бачите.

Ш и п ш и н а. Все зробимо в кращому вигляді.

Л е о н а т о. Перш ніж підете, випийте по склянці вина. Прощайте.

Входить с л у г а.

С л у г а. Ваша милосте, на вас чекають, щоб ви вручили жениху вашу дочку.

Л е о н а т о. Іду-іду. (Леонато і слуга виходять.)

Ш и п ш и н а. Сходи, куме, за Френсісом Вуглярем, хай принесе до в'язниці перо і чорнило: допитаємо затриманих.

Д о в б н я. Це треба зробити з розумом.

Ш и п ш и н а. Та вже його не пошкодуємо, запевняю тебе. Тут (показує на голову) вистачить, щоб збити їх з пантелику. Тільки приведи писаря, щоб усе записав. Зустрінемось у буцегарні.

Ідуть геть.

Д І Я Ч Е Т В Е Р Т А

Сцена перша

В церкві

Входять д о н П е д р о, д о н Х у а н, Л е о н а т о, м о н а х,

К л а в д і о, Б е н е д и к т, Г е р о, Б е а т р і ч е та інші.

Л е о н а т о. Покоротше, отче Франціско. Проведіть тільки обряд вінчання, а настанови про їх обов'язки ви прочитаєте потім.

М о н а х (до Клавдіо). Ви прийшли сюди, синьйоре, щоб укласти шлюб з цією

дівчиною?

К л а в д і о. Ні.

Л е о н а т о. Він прийшов, щоб узяти шлюб; укладіть його ви, отче Франціско.

М о н а х (до Геро). Ви прийшли сюди, синьйоро, щоб взяти шлюб з графом?

Г е р о. Так.

М о н а х. Якщо комусь відомі перешкоди для укладання цього шлюбу, закли-каю вас спасінням ваших душ оголосити їх.

К л а в д і о. Відомі вам якісь перешкоди, Геро?

Г е р о. Ні.

М о н а х. А вам, графе?

Л е о н а т о. Наважусь дати відповідь за нього: ні.

К л а в д і о. О, на що тільки не наважуються люди! На що тільки не насмілюються!

Чого тільки вони не роблять щодня, самі не знаючи, що вони роблять!

Б е н е д и к т. Що це? Вигуки? То можна знайти й веселіші, наприклад: ха-ха-ха!

К л а в д і о

Чекайте, отче. – Хочу запитати

Вас, Леонато, чи свою дочку

За мене віддаєте добровільно?

Л е о н а т о

Так, графе, як мені дав Бог її.

К л а в д і о

А чим же я віддячити вам зможу

За щедрий цей дарунок?

Д о н П е д р о

Лиш одним –

Дарунок цей безцінний повернути.

К л а в д і о

Навчаюсь, принце, вдячності у вас. –

Тож заберіть це щастя, Леонато.

Гнилицею не пригощайте друга:

Її дівоча цнота – то обман.

Дивіться: зашарілась наречена!

Як соромливо, як правдоподібно

Ховатися уміє хитрий гріх!

Хто б не повірив, що оцей рум'янець –

Ображена безвинно доброчесність?

Хто б не поклявся, дивлячись на неї,

Що дівчина незаймана вона?
Та їй знайомі любові у ліжку,
І цей рум'янець на її обличчі
Від викритого сорому гріха.

Л е о н а т о
Що кажете ви, графе?

К л а в д і о
Що не хочу
Себе ганьбити шлюбом із такою
Розпутною особою.

Л е о н а т о
Якщо
Самі ви, графе, юність необачну
Зуміли передчасно спокусити...

К л а в д і о
Чекайте, я вас добре зрозумів:
Якщо вона до шлюбу віддалася
Майбутньому своєму чоловіку,
То гріх цей не такий вже і страшний.
Ні, Леонато, я її ніколи
Не спокушав ні дією, ні словом,
Бо з нею я поводився як брат,
Виказуючи їй безгрішну ніжність.

Г е р о
Невже я вам інакшою здавалась?

К л а в д і о
Здавалась? Посоромся! Я б сказав:
На вигляд ти – Діана непорочна,
Чистіша нерозквітлої лілеї,
А в пристрасті нестримана, як звір,
Що біситься в тваринній насолоді.

Г е р о
Чи граф здоровий? Він говорить дико.

Л е о н а т о

А ви чому, мій принце, мовчите?

Д о н П е д р о

Що я скажу? Заплямував я честь,
Бо висватав розпусницю для друга.

Л е о н а т о

Що чую я? Чи сниться це мені?

Д о н Х у а н

Ви не спите, і чуєте ви правду.

Б е н е д и к т

(на бік)

Весіллям тут не пахне!

Г е р о

Правду? Боже!

К л а в д і о

Скажіть мені, будь ласка, Леонато,
Це - я? Це - принц? Це - брат його? Це - Геро?
Чи, може, зір обдурює мене?

Л е о н а т о

Усе це так; але про що йде мова?

К л а в д і о

Дозвольте, запитання я задам,
А ви, як батько, накажіть дочці
Відповідати правду, тільки правду.

Л е о н а т о

Дитя моє, я вимагаю правди.

Г е р о

О Господи! Питайте. Що вам треба?

К л а в д і о

Щоб ви назвали нам своє ім'я.

Г е р о

Моє ім'я? Невже воно не Геро?
Хто це ім'я насмілиться зганьбити?

К л а в д і о
Та ви самі. З ким говорили ви
Опівночі з вікна своєї спальні?
Якщо невинні ви, відповідайте.

Г е р о
Ні з ким не говорила я вночі!

Д о н П е д р о
Тож не невинні ви. О Леонато,
Мені вас жаль, але, клянуся честю,
Я сам, і дон Хуан, і бідний граф,
Ми бачили і чули серед ночі,
Як Геро, визираючи з вікна,
З якимось незнайомцем говорила,
А цей негідник згадував минулі
Їх зустрічі таємні, їх зв'язок.

Д о н Х у а н
Ганьба! Щоб їх розмову передати,
Не вистачить звичайних, скромних слів. –
Мені не жаль вас, викрита красуне.

К л а в д і о
О Геро! Не було б тобі ціни,
Коли б душа і серце, хоч частково,
Були подібні до твого обличчя!
Тепер прощай, спотворена краса!
Прощай, цнотливий гріх і грішна цнота!
Замкну навік ворота для кохання,
Підозрою запну свій спраглий зір,
Щоб у красі лиш зло передбачати,
Не зваблюючись чарами її.

Л е о н а т о
Хто дасть кинджал, щоб я життя позбувся?

Геро втрачає свідомість.

Б е а т р і ч е

Ти падаєш, сестричко? Підхопіть!

Д о н Х у а н

Ходімо звідси! Викриття проступку,

Напевне, тяжко вразило її.

(Дон Педро, дон Хуан і Клавдіо виходять.)

Б е н е д и к т

Що з Геро?

Б е а т р і ч е

Ти не вмерла? Геро! Геро!

Рятуйте, дядечко! Рятуйте, Бенедикте!

Л е о н а т о

Не відхиляй свою десницю, доле!

Смерть – кращий для ганьби її покров,

Який бажати можна.

Б е а т р і ч е

Геро! Геро!

Опам'ятайся, Геро! Що з тобою?

М о н а х

Синьйоро, заспокойтесь!

Л е о н а т о

Що? Жива?

М о н а х

Чому б їй і не жити?

Л е о н а т о

Як чому?

Хіба їй не кричить усе довкола:

"Ганьба! Ганьба!" І їй не заперечить

Того, що викрив на щоках рум'янець. –

Не відкривай очей, щоб жити, Геро!

Якби я певний був, що ти не вмиш,

Що ти ганьбу зумієш пережити,

Я б власною рукою вбив тебе!

А я ще скаржився на скупість сил природи,

Що лиш одну дочку мені дала!
Як бачу, забагато і одної!
Здавалась ти прекрасною мені,
Тебе любив я... О, навіщо доля
Мені під двері не поклала знайди?
Охоче б їй притулок я надав.
Якби вона себе ганьбою вкрила,
Я б міг сказати: "Не моя вина
Її ганьба – ганьба чужої крові".
А ти – моя, моя любов, і радість,
І гордість. Ти моя, моя настільки,
Що більше не належу я собі.
І ось ти впала в бруд. Боюсь, що в морі
Не стане крапель, щоб його відмити,
І солі, щоб від гнилі зберегти
Цю грішну плоть!

Б е н е д и к т
Прошу вас, заспокойтесь.
Я так усім цим вражений, що навіть
Не знаю, чим утішу, що скажу.

Б е а т р і ч е
Клянуся, що звели на неї наклеп.

Б е н е д и к т
Цієї ночі з нею спали ви?

Б е а т р і ч е
Не з нею, ні. Та стверджую, що досі
Ми разом з нею спали цілий рік.

Л е о н а т о
Іще одне підтвердження провини.
Так, істина міцна, неначе сталь.
Чи збрешуть принци? Чи обмовить граф
Даремно, безпідставно наречену,
Яку він так кохав, що обмивав
Її ганьбу гарячими сльозами?
Ні, геть усі! І хай вона помре!

М о н а х

Дозвольте і мені сказати слово.
Я не дарма мовчав і надавав
Можливість розвиватися подіям,
Щоб слідкувати за її обличчям.
Воно то соромливо червоніло,
То змінювала сніжна білизна
Рум'янець від обурення і гніву.
Вогонь, що у очах її палав,
Спалити міг би наклепи на неї!
Ви можете мене назвати дурнем,
Не вірять спостереженням моїм,
Що досвідом підтверджують ученість,
Моїм літам, і сану, і званню,
Та стверджую я все ж: вона невинна.
Тут, безумовно, є якась помилка.

Л е о н а т о

Не може бути, отче! Бачиш сам,
Що в ній ще трохи совісті лишилось:
Вона гріхи подвоїти не хоче
Брехливою присягою, отож
Вона не заперечує нічого!
Навіщо намагатись приховати
Те, що відкрилось в повній голизні?

М о н а х

В стосунках з ким вас звинуватив принц?

Г е р о

Хто звинуватив – знає; я не знаю.
Але якщо була я з кимось ближче,
Ніж соромливість дівчині велить,
Хай не пробачить Бог моїх гріхів!
Мій батьку, доведи, що з чоловіком
Я говорила в неурочний час,
Що з ним вночі таємно зустрічалась, –
То прожени мене або убий!

М о н а х

Напевне, принц і граф в якійсь омані.

Б е н е д и к т

Вони вчинити не могли безчесно;
Якщо їх хтось підступно обдурив,
То, певне, це шахрайство дон-Хуана:
Лиш підлості творити здатний він.

Л е о н а т о

Не знаю. І якщо в словах їх правда,
Її уб'ю я власними руками,
Але за наклеп будь-кому помщусь.
Я ще не вижив з розуму, і кров
Від старості в мені не охолола.
Не втратив друзів я, мінлива доля
Багатства не позбавила мене.
В недобрий час для недругів знайдуться
І сильні руки, і здоровий глузд,
І засоби, і дружня допомога,
Щоб з ними поквитатися.

М о н а х

Заждіть:
У справі хочу дати вам пораду.
Коли вони пішли, лежала Геро
Неначе мертва; тож оголосіть
Померлою її, дочку сховавши
Від поглядів сторонніх до пори.
Здійсніть усі обряди поховальні,
Дотримуючись строгої жалоби;
Прикрасьте епітафією склеп.

Л е о н а т о

Навіщо це? Яка мета жалоби?

М о н а х

Тоді плітки здолає співчуття,
А це уже півділа, хоч насправді
Я іншу переслідую мету.
Коли усі дізнаються, що Геро
Померла від жорстоких звинувачень,
Її жаліть, оплакувати будуть
І виправдають подумки її.

Такий вже світ, така природа наша:
Того, що мають, люди не цінують,
Та варто тільки втратити його,
За ним жалкують, якості знаходять,
Яких не помічали перед тим.
Так само буде з Клавдіо: почувши,
Що дівчину жорстоким словом вбив,
В своїй уяві знову він побачить
У Геро свій колишній ідеал.
Все, що було в ній миле і чарівне,
Осяється новим, незнаним світлом.
Усе в очах душі його воскресне
Прекрасніше, ніж за її життя.
Якщо кохав її він, то оплаче,
Розкається у сказаних словах,
Хоч би ще й вірив у її провину.
Давайте так влаштуємо, і вірте,
Що успіх увінчає нашу справу,
Можливо, більший, ніж чекали ми.
Якби я зараз навіть помилявся,
То чутка про її раптову смерть
Заглушить мову про її безчестя.
Принаймні, допоможе вам вона
Збезчещену дочку кудись сховати
Від язиків, очей і від зневаги
Подалі у жіночий монастир.

Б е н е д и к т

Послухайтеся монаха, Леонато.
Хоч, як відомо, Клавдіо і принц –
Мої хороші друзі, присягаюсь,
Що в справі цій я з вами заодно,
Як заодно ваш дух і ваше тіло.

Л е о н а т о

Я у потоці горя так тону,
Що ладен хоч за тріску ухопитись.

М о н а х

Я радий вашій згоді, Леонато.
Повинні ми безчестя подолати.

(до Геро)

Помри, щоб жити! Та в душі голуб
Надію, що відбудеться твій шлюб.

Всі, крім Бенедикта і Беатріче, виходять.

Б е н е д и к т. Беатріче, ви весь цей час плакали?

Б е а т р і ч е. Так, і ще довго буду плакати.

Б е н е д и к т. Я не бажав би цього.

Б е а т р і ч е. Бажати ні до чого: я і так плачу.

Б е н е д и к т. Я впевнений, що сестру вашу звинуватили несправедливо.

Б е а т р і ч е. Як би я завдячувала тій людині, яка б виправдала її!

Б е н е д и к т. А є спосіб зробити вам цю дружню послугу?

Б е а т р і ч е. Спосіб є, та друга немає.

Б е н е д и к т. Чи може взятись за це чоловік?

Б е а т р і ч е. Це чоловіча справа, але не ваша.

Б е н е д и к т. Я кохаю вас сильніше за все на світі. Чи не дивно?

Б е а т р і ч е. Дивно, як річ, про існування якої мені невідомо. Так само і я могла б сказати, що кохаю вас сильніше за все на світі. Та ви мені не вірте, хоч я не брешу. Я ні в чому не зізнаюсь, але нічого й не заперечую. Мені жаль моєї сестри.

Б е н е д и к т. Присягаюся шпагою, Беатріче, ти мене кохаєш!

Б е а т р і ч е. Не присягайтесь шпагою, краще проковтніть її.

Б е н е д и к т. Буду клястися нею, що ви мене кохаєте, і примушу того проковтнути її, хто наслідиться сказати, що я вас не кохаю.

Б е а т р і ч е. Не довелось би вам проковтнути ці слова!

Б е н е д и к т. В жодному разі! Клянусь, що кохаю тебе!

Б е а т р і ч е. Пробач мені, Боже...

Б е н е д и к т. Який гріх, мила Беатріче?

Б е а т р і ч е. Ви вчасно перебили мене: я вже готова була присягнути, що кохаю вас.

Б е н е д и к т. Зроби ж це від усього серця.

Б е а т р і ч е. Серце віддане вам: мені не лишилося чим присягати.

Б е н е д и к т. Накажи мені щось зробити для тебе.

Б е а т р і ч е. Убийте Клавдію!

Б е н е д и к т. Нізащо!

Б е а т р і ч е. Ви вбиваєте мене своєю відмовою. Прощайте.

Б е н е д и к т. Чекай, Беатріче!

Б е а т р і ч е. Я вже пішла, хоч я ще тут. У вас немає й краплі любові. Прошу вас, відпустіть мене!

Б е н е д и к т. Беатріче!

Б е а т р і ч е. Ні-ні, я іду.

Б е н е д и к т. Будьмо друзями.

Б е а т р і ч е. Звичайно, безпечніше бути моїм другом, аніж битися з моїм ворогом.

Б е н е д и к т. Хіба Клавдіо твій ворог?

Б е а т р і ч е. Хіба він не довів, що він найбільший негідник, звівши наклеп і осоромивши мою сестру? О, якби я була чоловіком! Як! Носити її на руках, поки не домігся її руки, а потім привселюдно звинуватити, звести на неї наклеп з такою злістю! О Боже, була б я чоловіком! Я б з'їла його серце на базарному майдані!

Б е н е д и к т. Послухайте, Беатріче...

Б е а т р і ч е. Розмовляла із вікна з чоловіком! Чудова вигадка!

Б е н е д и к т. Але, Беатріче...

Б е а т р і ч е. Бідна Геро! Її образили, обмовили, згубили!

Б е н е д и к т. Беат...

Б е а т р і ч е. Принци і графи! Справді лицарський вчинок! Справжній граф! Цукровий графчик – солодкий коханець! О, якби я була чоловіком, щоб провчити його! Або хоч би мати друга, який захотів би бути чоловіком заради мене! Але мужність розчинилась у люб'язностях, хоробрість – у компліментах, а чоловіки здатні лише на марнослів'я і балакунство. Тепер Геркулес той, хто краще бреше і клянеться. Тож, якщо я не можу стати чоловіком, мені залишається вмерти жінкою від горя.

Б е н е д и к т. Чекай, дорога Беатріче! Присягаюся своєю рукою, я кохаю тебе.

Б е а т р і ч е. Знайдіть вашій руці, з любові до мене, краще застосування, аніж клятви.

Б е н е д и к т. Ви переконані в тому, що граф Клавдіо звів наклеп на Геро?

Б е а т р і ч е. Переконана, як в тому, що маю душу і переконання.

Б е н е д и к т. Досить! Я викличу його – даю вам слово. Дозвольте поцілувати на прощання вашу руку. Клянусь цією рукою, Клавдіо дорого мені заплатить. Ідіть, утіште сестру. Я буду всім казати, що вона померла. Прощайте.

Ідуть геть.

Сцена друга

В'язниця.

Входять Ш и п ш и н а, Д о в б н я і п р о т о к о л і с т.

Варта вводить К о н р а д а і Б о р а ч і о.

Ш и п ш и н а. Чи всі на місці?

Д о в б н я. Подайте стілець і подушку для писаря.

П р о т о к о л і с т. Де тут зловмисники?

Ш и п ш и н а. А ось я і мій приятель.

Д о в б н я. Так, ми маємо розпорядження провести допит.

П р о т о к о л і с т. Та ні, де звинувачувані, які повинні дати покази? Хай вони підійдуть до пристава.

Ш и п ш и н а. Зрозуміло, хай вони підійдуть до мене. – Як тебе кличуть, приятеле?

Б о р а ч і о. Борачіо.

Ш и п ш и н а. Запишіть, будь ласка: Борачіо. – А твоє ім'я?

К о н р а д. Я дворянин і зовуся Конрад.

Ш и п ш и н а. Запишіть: дворянин Конрад. – Чи вірите ви в Бога, панове?

К о н р а д і Б о р а ч і о. Так, пане приставе, сподіваємось, що так.

Ш и п ш и н а. Запишіть: сподіваються, що вірують в Бога. Та поставте Бога на перше місце: не доведи, Боже, поставити Бога після таких мерзотників! – Ну, панове, вже доведено, що ви не кращі за шахраїв, і скоро всі в цьому перекона-ються. Що ви про себе скажете?

К о н р а д. Що ми зовсім не шахраї, пане приставе.

Ш и п ш и н а. Ну і хитрун, слово честі! Та я з ним справлюся. (До Борачіо.) Підійди-но ти ближче, я щось шепну тобі на вухо. Кажуть, що ви шахраї.

Б о р а ч і о. А я стверджую, що ні.

Ш и п ш и н а. Добре, відійди на бік. – Їй-богу, вони змовились. Записали, що вони не шахраї?

П р о т о к о л і с т. Пане приставе, ви неправильно ведете допит: ви повинні покликати вартових, їх обвинувачів.

Ш и п ш и н а. Ну, звичайно, це найкращий спосіб. Хай підійде варта. – Хлопці, іменем принца наказую вам звинувачувати цих людей.

П е р ш и й с т о р о ж. Ось цей чоловік, пане приставе, казав, що брат принца дон Хуан – негідник.

Ш и п ш и н а. Запишіть: дон Хуан – негідник. Ой! Та це ж клятвoporушення: назвати брата принца негідником!

Б о р а ч і о. Пане приставе...

Ш и п ш и н а. Зроби милість, помовч. Мені не подобається твоя фізіономія.

П р о т о к о л і с т. Що він ще казав?

Д р у г и й с т о р о ж. Що він одержав від дона Хуана тисячу дукатів, щоб звинуватити брехливо синьйору Геро.

Ш и п ш и н а. Справжній грабунок, який тільки можна собі уявити!

Д о в б н я. Справді так.

П р о т о к о л і с т. Що іще?

П е р ш и й с т о р о ж. Що граф Клавдіо, повіривши його словам, вирішив зганьбити Геро привселюдно і відмовитись від одруження.

Ш и п ш и н а. Ох, мерзотнику! Ти будеш за це засуджений на вічну спокусу.

П р о т о к о л і с т. Іще що?

Д р у г и й с т о р о ж. Це усе.

П р о т о к о л і с т. Всього цього більш ніж достатньо, і ніякі заперечення вам не допоможуть. Дон Хуан сьогодні вранці таємно втік. Геро дійсно була звинувачена, осоромлена і раптово померла від потрясіння. Пане приставе, накажіть зв'язати цих негідників і відвести до синьйора Леонато. Я піду вперед і ознайомлю його з протоколом допиту. (Виходить.)

Ш и п ш и н а. Ми з ними швидко впораємось.

Д о в б н я. В'яжіть їх!

К о н р а д. Геть, бовдуре!

Ш и п ш и н а. Святий владико, де протоколіст? Хай запише: службовець принца - бовдур! В'яжіть його! Нікчемний шахраю!

К о н р а д. Забирайся геть, осел капловухий!

Ш и п ш и н а. Як! Ніякого решпекту до мого чину! Ніякої поваги до мого віку! Ах, де ж протоколіст, щоб записати, що я - осел? - Чекай, негіднику! Свідки знайдуться... Я не дурень, та ще - піднімай вище - чиновний, та ще - піднімай вище - не гірший будь-кого у всій Мессіні. І закони я знаю - ось як! І грошей у мене достатньо - ось як! І недарма я ношу мундир - ось як! - Ведіть його! Як прикро: не встигли записати, що я осел!

Ідуть геть.

Д І Я П ' Я Т А

Сцена перша

Перед домом Леонато.

Входять Л е о н а т о і А н т о н і о.

А н т о н і о

Послухай, ти уб'єш себе. Чи варто
Собі на шкоду сумувати так?

Л е о н а т о

Прошу тебе, облиш свої поради!
Вони течуть крізь неуважний слух
Без користі, як та вода крізь сито.
Розрадити мене лиш той би міг,
Хто сам зазнав подібного нещастя,
Хто так любив свою дочку, як я,
І в кого, як у мене, так раптово
Все щастя батька вирвали із серця -
Нехай би він мене терпінню вчив.
Якщо нема різниці поміж нами
І сум його, як батьківський мій сум,
Такий же сильний, повний і глибокий,
Та зможе він зі сміхом замість сліз
Промовити: "Геть горе!" і залити
Вином свою біду, дотепним словом
Заштопати болючі рани серця -
Тоді його до мене приведи.
У нього буду вчитися терпінню.

Але такого, брате, не знайти!
І утішати, й радити неважко
Тому, хто сам ще горя не зазнав.
Коли ж нещастя прийде, той, хто ліки
Прописував, і сам ошаленіє,
Не залишивши й сліду від порад:
Шовкова нитка безуму не зв'яже,
Мікстура слів не заспокоїть біль.
Та ні! Завжди терпіти пропонують
Тому, хто від біди тяжкої гнеться,
Хоч не знаходять мужності і сил
Дотримуватись власної поради,
Коли біда у них. Тому облиш!
Крик болю голосніший умовляння.

А н т о н і о

Ти ж чоловік, а не мала дитина!

Л е о н а т о

Прошу, мовчи. Я тільки плоть і кров.
Не знайдеш ти філософа такого,
Щоб незворушно стерпів біль зубний,
Хоч на словах подібний він до Бога
У вдаваній зневазі до страждань.

А н т о н і о

То не бери увесь тягар на себе:
Хай винуватці постраждають теж.

Л е о н а т о

Ось тут ти маєш рацію. Я згоден.
Говорить серце, що дочка невинна:
Так хай же знають це і принц, і граф,
І всі, хто поглумилися над нею.

Входять д о н П е д р о і К л а в д і о.

А н т о н і о

Он Клавдіо і принц ідуть сюди.

Д о н П е д р о

День добрий.

К л а в д і о

Добрий день обом, панове.

Л е о н а т о

Послухайте...

Д о н П е д р о

Нам ніколи тепер.

Л е о н а т о

Вам ніколи? Ви ще не все зробили?

Ви дуже поспішаєте? Ну, що ж...

Д о н П е д р о

Не затівайте сварку, Леонато.

А н т о н і о

Якби вона могла допомогти,

Один із нас давно лежав би мертвим.

К л а в д і о

Та хто ж його образив?

Л е о н а т о

Лицеміре!

Звичайно, ти. Хапаєшся за меч?

Я не боюсь тебе!

К л а в д і о

Нехай відсохне

Моя рука, коли вона хотіла

Загрожувати старості. Клянусь,

Вона за меч схопилась ненавмисне.

Л е о н а т о

Мовчи, я жартувати не дозволю!

Я не безумець і не пустобрех,

Щоб прикриватись старості правами

І безсоромно нахвалятись тим,

Що "в юності робив" або "зробив би,

Якби не був старий". Але послухай:

Ти так зневажив Геро і мене,
Що змушений я, сан і вік забувши,
На поєдинок кликати тебе.
Ти оббрехав мою дочку безвинну
І наклепом їй віку вкоротив.
Вона тепер лежить в гробниці предків,
Де досі ще безчестя не лежало.
Її безчестя – справа рук твоїх!

К л а в д і о
Я оббрехав?
Л е о н а т о
Ти звів на неї наклеп,
І тим її убив!

Д о н П е д р о
Неправда це.

Л е о н а т о
Цю правду, принце, доведу я зараз,
Не дивлячись на все його мистецтво
У фехтуванні і на розквіт сил.

К л а в д і о
Не буду я з тобою, старче, битись.

Л е о н а т о
Не смієш? А дочку мою убив.
Убий мене; я чоловік, принаймні.

А н т о н і о
Ні, нас обох повинен він убити.
І першим з ним бажаю битись я.
Іди за мною, хлопче! Йди за мною!
Його я хочу просто відшмагати.
Мені за все він відповість, хвалько!

Л е о н а т о
Мій брате...

А н т о н і о

Помовчи. Не заважай нам.
Як Геро я любив, це знає Бог.
Її убили наклепом, а вбивця
Боїться, бачу, нашого двобою,
Як я - змію за жало ухопить.
Хлопчиська, хвастуни, молокососи!

Л е о н а т о

Антонію...

А н т о н і о

Мовчи. Я знаю їх
І знаю їм ціну. Їх бачу наскрізь:
Порожні франти, блазні, пустоцвіти,
Що брешуть, зводять наклепи, лестять,
Загрожують, кривляються, шпигають.
Вони б і нас хотіли залякати,
Коли б посміли. Я їх не боюсь.

Л е о н а т о

Антонію!

А н т о н і о

Доволі. Не втручайся,
Я доведу цю справу до кінця.

Д о н П е д р о

Не хочу вас, синьйори, дратувати.
Ми щиро співчуваємо родині
І тужимо за Геро, та клянусь:
Її вина для нас незаперечна.

Л е о н а т о

Мій принце!..

Д о н П е д р о

Я і слухати не хочу.

Л е о н а т о

Не хочете? Ходімо, брате, в дім.
Я слухати мене примушу згодом.

А н т о н і о

Або комусь не жити на землі.

Леонато і Антоніо ідуть.

Входить Б е н е д и к т.

Д о н П е д р о. Ось і він! А ми вас шукаємо.

К л а в д і о. Що нового, синьйоре?

Б е н е д и к т. День добрий, принце.

Д о н П е д р о. Вітаю, Бенедикте. Ви прийшли майже вчасно, щоб відвернути майже бійку.

К л а в д і о. Ще трохи – і два беззубі старці відкусили б нам носи.

Д о н П е д р о. Леонато з братом. Як ти думаєш, якби дійшло до діла, ми не виявились би занадто молодими для них?

Б е н е д и к т. Неправота не буває хороброю. Я, власне, вас розшукував.

К л а в д і о. А ми шукали тебе. Нам щось дуже нудно; хотілось би розігнати нудьгу. Чи не допоможеш своїми дотепами?

Б е н е д и к т. Моя дотепність у піхвах. Накажете її дістати?

Д о н П е д р о. Хіба ти носиш її збоку?

К л а в д і о. Цього ще ніхто не робив, хоч багатьом їх дотепність вилазить боком. Хочу попросити тебе вдарити нею, як ми просимо музик вдарити у смички. Зроби милість – розваж нас.

Д о н П е д р о. Слово честі, він занадто блідий. – Ти хворий чи сердитий?

К л а в д і о. Веселіше, друже! Хоч кажуть, що турбота і кішку заморить, в тебе така жвава вдача, що ти й турботу можеш заморити.

Б е н е д и к т. Якщо ви хочете поцілити своїми дотепами в мене, я готовий зустріти їх коли і де завгодно.

К л а в д і о. Ну то дайте йому іншого списа: свій він розбив на друзки.

Д о н П е д р о. Присягаюся світлом дня, його обличчя зовсім спохмурніло!

К л а в д і о. В такому випадку, він знає, як слід чинити порядній людині.

Б е н е д и к т. Дозвольте вам сказати словечко на вухо.

К л а в д і о. Боже! Врятуй мене від виклику.

Б е н е д и к т (тихо до Клавдіо). Ви негідник. Я не жартую. Я готовий підтвердити це, коли і де вам буде завгодно. Я вимагаю сатисфакції, або я при всіх назову вас боягузом. Ви вбили невинну дівчину і дорого заплатите за її смерть. Чекаю відповіді.

К л а в д і о (голосно). Я охоче приймаю ваше запрошення і розраховую вас добре пригостити.

Д о н П е д р о. Що таке? Гулянка?

К л а в д і о. Так, я йому вдячний. Запрошує мене на телячу голову і каплуна. Даю вам слово майстерно їх розрізати, в протилежному випадку можете сказати, що ніж мій нікуди не годиться. А чи не буде ще й гусака?

Б е н е д и к т. Ваша дотепність легка на ногу: біжить підтюпцем.

Д о н П е д р о. Треба тобі розповісти, як днями Беатріче вихваляла твою дотепність. Я сказав, що в тебе тонкий розум. "Справді, — каже, — такий тонкий, що й не помітиш". - "Я хотів сказати, широкий розум". - "Так, — каже, — неозора площа". - "Він дуже спритно сипле дотепами". - "Правильно, — каже, — його тупі дотепи нікого не зачіпають". - "Він відмінно володіє словом". - "Так, — каже, — він присягався мені в понеділок ввечері, а у вівторок вранці вже забрав своє слово назад". Отак вона постійно вивертала навиворіт твої найкращі якості; та врешті-решт, зітхнувши, промовила, що кращого чоловіка немає у всій Італії.

К л а в д і о. При цьому гірко заплакала і сказала, що їй до тебе немає діла.

Д о н П е д р о. Так, це правда. І якби вона не ненавиділа його так смертельно, вона б пристрасно його покохала. Дочка Леонато нам усе розповіла.

К л а в д і о. Рішуче усе. Навіть, як він ховався в саду.

Д о н П е д р о. Коли ж ми почепимо роги дикого бика на голову мудрого Бенедикта?

К л а в д і о. З написом: "Одружений Бенедикт".

Б е н е д и к т. Прощай, хлопче, - ти мене зрозумів. Можете базікати без мене; ваші дотепи, як шпага хвалька, дякувати Богу, не ранять нікого. - Дозвольте подякувати вам, принце, за вашу ласку: змушений вас покинути. Ваш брат дон Хуан втік з Мессіни. Разом з ним ви вбили чудову невинну дівчину. А з цим молокососом ми ще зустрінемося. До тих пір щасливо залишатися! (Виходить.)

Д о н П е д р о. Він говорив серйозно.

К л а в д і о. Надто серйозно і, ручуся, що це через кохання до Беатріче.

Д о н П е д р о. Він кинув тобі виклик?

К л а в д і о. Прямо і недвозначно.

Д о н П е д р о. Яка кумедна істота людина, коли вона одягає камзол і штани, а розум забуває вдома!

К л а в д і о. Він поводить себе, як велетень перед мавпою, а по-суті, перед такою людиною і мавпа - мудрець.

Д о н П е д р о. Одначе, треба зібратися з думками і поставитись до справи серйозно. Чи не сказав він, що мій брат втік?

Входять Ш и п ш и н а, Д о в б н я і варта з К о н р а д о м і Б о р а ч і о.

Ш и п ш и н а. Ходімо, панове. Якщо правосуддя не справиться з вами, то щоб йому не зважувати на своїх терезах нічого путнього. Ваше шахрайство вам не допоможе.

Д о н П е д р о. Що це? Двоє з наближених мого брата зв'язані! І один з них - Борачіо!

К л а в д і о. Спитайте, за що вони арештовані, ваша високосте.

Д о н П е д р о. Панове, чим завинили ці люди?

Ш и п ш и н а. Вони зробили брехливий донос; крім того, сказали неправду; по-друге, звели наклеп; по-шосте й останнє, оббрехали дівчину; по-третє, підтвердили невірні речі; і, на останок, вони брехуни і шахраї.

Д о н П е д р о. По-перше, я питаю: що вони зробили? По-третє, я питаю: яка їх провина? По-шосте і останнє: за що вони арештовані? І наостанок: у чому їх

звинувачують?

К л а в д і о. Ось що називається – допитати за всіма пунктами!

Д о н П е д р о. Що ви скоїли, панове, що вас ведуть зв'язаними на допит? Цей учений пристав такий премудрий, що його не зрозумієш. В якому злочині вас звинувачують?

Б о р а ч і о. Ваша високосте, звеліть не вести мене на допит. Вислухайте мене самі, і хай граф уб'є мене. Я обманув навіть ваші очі. Те, чого не змогла запідозрити ваша мудрість, відкрили очі дурні. Вони підслухали вночі, як я зізнавався цьому чоловікові у тому, що ваш брат дон Хуан намовив мене звести наклеп на синьйору Геро. Я розповів йому, як вас привели до саду, і ви там спостерігали за моїм побаченням з Маргаритою, одягненою в сукню Геро, як потім ви вирішили зганьбити Геро під час вінчання. Моя підлість занесена до протоколу. Я охочіше підтверджу його своєю смертю, ніж повторю розповідь про свою ганьбу. Дівчина вмерла від брехливих звинувачень, сфальшованих мною і моїм хазяїном. Коротше кажучи, я не бажаю нічого, крім відплати за мою нищість.

Д о н П е д р о

(до Клавдіо)

Чи не встромили сталь тобі у серце

Його зізнання?

К л а в д і о

Слухаючи їх,

Страшну отруту випив я.

Д о н П е д р о

(до Борачіо)

Невже

Мій брат штовхнув тебе зробити підлість?

Б о р а ч і о

І щедро заплатив мені за труд.

Д о н П е д р о

Він – втілення брехні і віроломства.

Зробивши злочин, він таємно втік.

К л а в д і о

О Геро, у душі воскрес твій образ

У тій красі, яку я так любив!

Ш и п ш и н а. Ведіть геть позивачів! Протоколіст, напевне, вже реформував синьйора

Леонато. А головне, не забудьте підтвердити в належний час, що я – осел.
Д о в б н я. Та он іде і синьйор Леонато з протоколістом.
Входять Л е о н а т о, А н т о н і о і п р о т о к о л і с т.

Л е о н а т о
Де злодій цей? Поглянути я хочу,
Щоб, стрівши подібного до нього,
Я міг остерегтися. Хто із них?

Б о р а ч і о
Злочинець я.

Л е о н а т о
Це ти убив словами
Дитя моє невинне?

Б о р а ч і о
Я один.
Л е о н а т о
Даремно ти на себе зводиш наклеп.
Дивись: ось два шановних чоловіка,
А третій втік, – це справа їхнії рук!
Спасибі вам усім за вбивство Геро!
До подвигів своїх ви приєднайте
Іще одну з блискучих ваших справ!

К л а в д і о
Не знаю, як вас слухати просити,
Та говорити мушу. За гріхи
Мені призначте будь-яку спокуту;
Усе я зрозумію і стерплю, –
Бо ви підстави маєте для помсти, –
Хоч грішний я лиш в тому, що мене
Безглузда недовіра засліпила.

Д о н П е д р о
Я також помилявся, свідок Бог;
Та хочу я загладити провину,
Скажіть лиш – чим? Я виконаю все.

Л е о н а т о

Я знаю, що над смертю ви не владні,
Тож не кажу вам: оживіть дочку!
Та хочу я, щоб жителі Мессіни
Дізнались, що вона була безгрішна.
Якщо любов підкаже вам слова,
Вшануйте гроб її печальним гімном
І написом скорботним. Завтра вранці
Чекаю вас до себе. І якщо
Вам доля не судила стати зятем,
То станьте хоч племінником мені.
У брата є дочка. Вона і Геро,
Мов близнюки, нерозрізненно схожі.
Його й моя наступниця вона.
Женіться – і забута буде помста.

К л а в д і о
Який ви благородний, Леонато!
Зізнаюсь, я розчулений до сліз.
Я згоден із умовою. Віднині
Моїм розпоряджайтеся життям.

Л е о н а т о
Тож завтра вранці я на вас чекаю.
До зустрічі. А злодія цього
(вказує на Борацію)
Зведемо з Маргаритою віч-на-віч.
Без сумніву, підкуплена вона
І знала все.

Б о р а ч і о
О ні, клянусь душею,
Вона мети побачення не знала
І вірною була покійній Геро.
Вона не винна, присягаюсь вам.

Ш и п ш и н а. Крім того, ваша милосте, хоч це й не записано в протоколі білим по чорному, та цей позивач і кривдник назвав мене ослом. Благаю покірно, хай це йому пригадають, коли призначатимуть кару. А ще варта чула, що вони говорили про якогось Фасона: він, кажуть, ходить із сережкою у вусі, весь у кучерях і у всіх канючить гроші в борг. І він так довго цим займається, ніколи не віддаючи боргів, що люди зачерствіли душею і не хочуть більше подавати в ім'я Боже. Прошу вас допитати його

за цим пунктом.

Л е о н а т о. Дякую тобі за турботу і чесний труд.

Ш и п ш и н а. Ваша милість говорить як вдячний і шанобливий юнак, і я хвалю за вас Бога.

Л е о н а т о. Ось тобі за труди.

Ш и п ш и н а. Благослови, Господи, вашу обитель.

Л е о н а т о. Іди. Я звільняю тебе від нагляду за арештантами. Дякую.

Ш и п ш и н а. Доручаю вашу милість цьому запеклому мерзотникові. Сподіваюсь, ви не забудете завдати собі гарненьку ексекую, для прикладу іншим. Щасливо залишатися. Бажаю вашій милості всіякого благополуччя. Маю честь звільнити себе від вашої присутності. – Ходімо, сусіде!

Шипшина, Довбня і протоколіст ідуть

.

Л е о н а т о

Нам теж пора, панове. Прощайте!

А н т о н і о

До зустрічі. Чекаємо на вас.

Д о н П е д р о

Ми неодмінно прийдемо сюди.

К л а в д і о

Всю ніч я сумуватиму за Геро.

Дон Педро і Клавдіо ідуть.

Л е о н а т о

(першому сторожу)

Ведіть їх в дім. Щоб з'ясувати все,

Нам треба допитати Маргариту.

Всі ідуть.

Сцена друга

Сад Леонато.

Зустрічаються Б е н е д и к т і М а р г а р и т а.

Б е н е д и к т. Мила Маргарито, зроби ласку, влаштуй мені побачення з Беатріче.

М а р г а р и т а. А ви напишете за це сонет на честь моєї краси?

Б е н е д и к т. Таким високим стилем, що жодному смертному не дотягнутися. Ти на це заслуговуєш.

М а р г а р и т а. Щоб жоден смертний до мене не дотягнувся? Невже мені весь вік бути самотньою?

Б е н е д и к т. Твоя дотепність як хортиця: хапає на бігу.

М а р г а р и т а. А ваша схожа на тупу рапіру: попадає, та не ранить.

Б е н е д и к т. Чоловіча дотепність не повинна ранити жінку. Зроби милість, поклич Беатріче. Я переможений і віддаю тобі щит.

М а р г а р и т а. Віддайте нам мечі – щити у нас знайдуться свої.

Б е н е д и к т. Якщо ви застосуєте щити, нам доведеться взятися за списи, а для дівчат це небезпечно.

М а р г а р и т а. Добре, я зараз покличу Беатріче. Думаю, що ноги у неї є. (Виходить).

Б е н е д и к т. Отже, вона прийде. (Співає).

"О бог кохання, знаєш сам,

Який я безпорадний..."

Я маю на увазі мистецтво співу. Що стосується кохання, то ні знаменитий плавець Леандр, ні Троїл, що перший вдався до послуг звідників, ані набір колишніх чепурунів, чий імена так плавно котяться дорогою білих віршів, не мучились коханням так, як я, нещасний. Щоправда, я не майстер римувати. Скільки не намагався, нічого не зміг підібрати до слова "єдина", крім "дитина", — рима занадто цнотлива; до слова "тривоги" — "роги", — рима занадто небезпечна; до "притулок" — "придурок", — рима занадто безглузда. Ні, я народився не під зіркою поезії і не здатний залицятися в урочистих виразах.

Входить Б е а т р і ч е.

Мила Беатріче, невже ти прийшла тому, що я тебе покликав?

Б е а т р і ч е. Так, синьйоре, і піду, коли накажете.

Б е н е д и к т. О, залишайся до тих пір, доки...

Б е а т р і ч е. Ви вже сказали "до тих пір"; тож прощайте! Втім, я не піду, доки не почую того, за чим прийшла: що було у вас з Клавдіо?

Б е н е д и к т. Крім лайки – нічого. З цього приводу я тебе поцілую.

Б е а т р і ч е. Слова – вітер, а лайка – протяг, від якого можна застудитись. Тому я піду без вашого поцілунку.

Б е н е д и к т. Ти завжди перекручуєш зміст слів. Але я скажу тобі прямо: Клавдіо прийняв мій виклик, і скоро ми повинні з ним зустрітись – або я оголошу його боягузом. А тепер ти скажи мені, будь ласка, за який з моїх недоліків ти в мене закохалась?

Б е а т р і ч е. За всі разом. Вони так уміло охороняють усе лихе в вас, що не дають доступу і тіні порядності. А тепер я спитаю: яка з моїх позитивних якостей змусила вас захворіти коханням?

Б е н е д и к т. Захворіти коханням? Відмінно сказано: я дійсно хворий коханням, бо кохаю тебе всупереч моїй волі.

Б е а т р і ч е. Отже, всупереч вашому серцю? Бідне серце! Якщо ви суперечите йому через мене, я теж хочу йому суперечити через вас. Я ніколи не полюблю ворога мого друга.

Б е н е д и к т. Ми з тобою занадто розумні, щоб розмовляти мирно.

Б е а т р і ч е. Судячи з цього зізнання, навряд: жодна розумна людина не буде вихвалитися своїм розумом.

Б е н е д и к т. Це було так ще у часи наших прабабок. А в наші дні, якщо чоловік не спорудить за життя собі мавзолей, то про нього тільки й будуть пам'ятати, доки дзвін дзвенить та вдова плаче.

Б е а т р і ч е. А довго це триває?

Б е н е д и к т. Важко сказати. Думаю так: годину на голосні ридання і чверть години на заплакані очі. Тому для розумної людини – якщо тільки пані Совість цьому не заважає – вигідніше самій сурмити про свої доблесті, як я це й роблю. Ну, досить похвал мені, який – можу це засвідчити – цілком їх заслужив. Скажіть краще, як себе відчуває ваша сестра?

Б е а т р і ч е. Дуже погано.

Б е н е д и к т. А ви?

Б е а т р і ч е. Теж дуже погано.

Б е н е д и к т. Ну, то моліться Богу, любіть мене і намагайтеся виправитись. Тепер я прощаюся з вами, бо хтось поспішає сюди.

Входить У р с у л а.

У р с у л а. Синьйоро, ідіть скоріше до дядечка. Там такий переполох! Стало відомо, що синьйору Геро звинуватили брехливо, принц і Клавдіо були обду-рені, а винуватець всього, дон Хуан, втік з міста. Ідіть скоріше.

Б е а т р і ч е (до Бенедикта). Хочете піти зі мною, щоб дізнатися, в чому справа?

Б е н е д и к т. Я хочу жити в твоєму серці, вмерти у тебе на грудях і бути похо-ваним на дні твоїх очей. А крім того, хочу піти з тобою до твого дядечка.

Ідуть геть.

Сцена третя

Церква.

Входять д о н П е д р о, К л а в д і о і почет зі смолоскипами.

К л а в д і о

Де саме склеп родини Леонато?

О д и н і з п о ч т у

Синьйоре, ось він.

К л а в д і о

(розгортає і читає сувій)

"Тут Геро, жертва наклепу, лежить,
Що не могла змиритися з ганьбою.
Хай кожен з нас, хто честю дорожить,
Навколішки стає перед тобою
І хай шепочуть молитви вуста,
Бо ти була безгрішна і свята.
Хай забезпечить Бог тобі по праву
Довічну пам'ять і безсмертну славу!"
(Вішає сувій над склепом.)
Коли цей склеп порине знов у млу,
Нехай сувій підносить їй хвалу.
Тепер почніть свій урочистий гімн.

Г і м н

Богине ночі, нас пробач!
Ти чуєш наш невітшний плач,
Болючі стогони й зітхання,
Слова розкаяння й страждання?
Невинну жертву поверни!
Від усвідомлення вини
Конати в муках безкорисних
Несила нам. Хоч як суди,
Богине ночі, пощади
Її убивців ненавмисних!

К л а в д і о

Спи з миром! Я віднині цей обряд
Творитиму багато літ підряд.

Д о н П е д р о

Гасить вже смолоскипи: близько ранок,
Вовки замовкли; і рожевий схід,
Що передує колісниці Феба,
Прокреслили туманні, сірі смуги.
Вам дякую усім. Ідіть із Богом.

К л а в д і о

Розходьтесь по домівках. Добра путь!
Д о н П е д р о
Ходімо звідси. Скинемо цей траур

І рушимо тепер до Леонато.

К л а в д і о

Пошли ж нам кращу долю, Гіменее,

Ніж та, що ми оплакували тут.

Ідуть геть.

Сцена четверта

Кімната в домі Леонато.

Входять Л е о н а т о, А н т о н і о, Б е н е д и к т,

Б е а т р і ч е, М а р г а р и т а, У р с у л а,

м о н а х і Г е р о.

М о н а х

Чи не казав я, що вона невинна?

Л е о н а т о

Але не винні й Клавдіо і принц,

Яких так безсоромно обдурили.

А Маргарита тут не без вини,

Як показав нам допит, хоч вона

В обмані брала участь мимоволі.

А н т о н і о

Я радий, що скінчилось все щасливо.

Б е н е д и к т

Я теж. Інакше мусив би тепер

Із Клавдіо зустрітись у двобою.

Л е о н а т о

Ти, мила дочко, ви усі, жінки,

Ідіть в свої покої тимчасово.

Коли покличуть вас, прийдіть у масках.

Жінки виходять.

Л е о н а т о

(до Антоніо)

Напередодні Клавдіо і принц

Прийти сьогодні вранці обіцяли.

Племінниці ти батьком маєш стати
І відвести із графом під вінець.

А н т о н і о
Спокійний будь: я виконаю роль.

Б е н е д и к т
А я хотів би попросити, отче...

М о н а х
Про що, мій сину?

Б е н е д и к т
Про одне із двох:
Чи пов'язати нас, чи розв'язати.
(до Леонато)
Синьйоре мій, нарешті Беатріче
З прихильністю поглянула на мене.

Л е о н а т о
Це очі їй позичила сестра.

Б е н е д и к т
І я на неї з ніжністю дивлюся.

Л е о н а т о
Цим поглядом завдячуєте ви
Мені, а також графові і принцу.
То в чому ж справа?

Б е н е д и к т
Я не зрозумів,
До чого ви й вони? Та все одно.
Тож бажано, щоб я і Беатріче
Зійшлись в своїх бажаннях з вами, тобто,
Щоб ви благословили нас на шлюб,
А брат Франціск скріпив його належно.

Л е о н а т о
Я згоден.
М о н а х

Я також. Ось принц і граф.
Входять д о н П е д р о, К л а в д і о і почет.

Д о н П е д р о
Вітаю вас, панове!

Л е о н а т о
Добрий день!
Чекали ми на вас. Ви не змінили
Свій намір, графе Клавдію, женитись,
Племінницю повівши під вінець?

К л а в д і о
Я згоден, будь вона хоч ефіопка.

Л е о н а т о
(до Антонію)
Поклич її. І хай вінчають їх.
Антонію виходить.

Д о н П е д р о
День добрий, Бенедикте! Що з тобою?
Ти дивишся, як пізній листопад:
Похмурі хмари в тебе на обличчі.

К л а в д і о
Здається, він згадав, як дикий бик
Звикає до ярма. Тримайся, друже!
Твоїм рогам бракує позолоти,
А то б усю Європу полонив ти
Лиш виглядом одним, без язика,
Як бог Юпітер в образі бика.

Б е н е д и к т
Коли виразно мукати він звук,
Теля корові дарував той бик.
Свій голос той наслідував від татка,
А ви, здається, брат того телятка?
Входить А н т о н і о і ж і н к и в масках.

К л а в д і о

Що ж? Відповідь за мною, та не зараз.
Де ж наречена?
А н т о н і о
Ось вона, беріть.

К л а в д і о
Дозвольте вас побачити без маски.

Л е о н а т о
Не можна, доки ви не присягнетесь,
Що женитесь.
К л а в д і о
Перед святим отцем
Клянусь, якщо ви згодна, обвінчатись.

Г е р о
(знімаючи маску)
Була б я вам дружиною, якби
Лишилася живою, та, воскресши,
Я знову віддаю вам руку.

К л а в д і о
Геро!..
Ти - друга Геро!..
Г е р о
Істинно, що друга.
Одна померла, зганьблена, а я
Воскресла з честю.

Д о н П е д р о
Це вона, та ж сама,
Що наклепом брудним була убита!

Л е о н а т о
І поки наклеп жив, вважалась мертва.

М о н а х
Коли закінчу я святий обряд,
Задовольню ваш подив, розказавши
Про смерть її і чудо воскресіння.
За мною до каплиці всі ідіть.

Б е н е д и к т

Чекайте, отче. Хто тут Беатріче?

Б е а т р і ч е

(знімає маску)

Що вам від неї треба? Я за неї.

Б е н е д и к т

Ви любите мене?

Б е а т р і ч е

Не те щоб дуже.

Б е н е д и к т

То дядько ваш, і Клавдію, і принц

Обмануті: вони клялись, що любиш.

Б е а т р і ч е

А ви мене кохасте?

Б е н е д и к т

Ледь-ледь.

Б е а т р і ч е

То Геро, Маргарита і Урсула

Обмануті: вони мені клялись...

Б е н е д и к т

Клялись, що ви закохані смертельно.

Б е а т р і ч е

Клялись, що ви зачали, знемогли.

Б е н е д и к т

Брехня! То ви не любите мене?

Б е а т р і ч е

Із вдячності хіба що... наче друга...

Л е о н а т о

Доволі, Беатріче! Не соромся!

Я впевнений: ти любиш Бенедикта.

К л а в д і о

Я побожусь, що любить він її.

Ось доказ – цей малий шматок паперу –

Сонет кульгавий, складений на честь

Її краси і розуму.

Г е р о

Ось другий –

Украдений у Беатріче лист –

Зізнання Бенедикту у коханні.

Б е н е д и к т. От чудеса! Наші руки свідчать проти наших сердець. Добре, я беру тебе; але, присягаюся світлом дня, беру тебе тільки із співчуття.

Б е а т р і ч е. Я не наважусь вам відмовити; але, клянусь сонцем, я поступаюсь тільки чужим умовлянням, щоб врятувати ваше життя; адже ви, кажуть, дійшли до сухот.

Б е н е д и к т. Досить! Я закрию тобі рота! (Цілує її.)

Д о н П е д р о. Як себе почуває жонатий Бенедикт?

Б е н е д и к т. Ось що я вам скажу, принце: ціла академія дотепників не примусить мене відмовитися від мого наміру. Невже ви думаєте, що я злякаюсь якоїсь сатири чи епіграми? Якби гостре слівце залишало слід, ми всі ходили б вимазані. Коротше кажучи: якщо вже я вирішив женитися, то й женюсь, хоч би весь світ перешкоджав. І нічого сміятись над тим, що раніше я говорив інше: людина – істота непостійна, ось і все. – Що стосується тебе, Клавдію, я збирався відлупцювати тебе; але оскільки тепер ми родичі, то лишайся цілим і люби мою кухню.

К л а в д і о. Жаль, що ти не відмовився від Беатріче: я б тоді витряс із тебе душу за таке загравання. А тепер заграватимеш з іншими, якщо тільки кухня не буде суворо слідкувати за тобою.

Б е н е д и к т. Годі, будьмо друзями! І давайте потанцюємо, доки ми ще не жонаті: хай у нас звеселяться серця і погарцюють ноги!

Л е о н а т о. Танцювати будете після вінчання.

Б е н е д и к т. Ні, до вінчання, клянусь честю! – Гей! Музику! – У вас, принце, сумний вираз. Женіться, раджу вам, женіться! Що то за посох, на кінці якого немає рогу?

Входить г о н е ц ь.

Г о н е ц ь

Дізнайтесь, принце, брат ваш дон Хуан

Під вартою приведений в Мессіну.

Б е н е д и к т. Забудьмо про нього до завтра, а там вже я вигадую для нього зразкову кару. – Гей, флейти, починайте!

Музика й танці.

Всі ідуть.